

MOSONMAGYARÓVÁRI VÁROSVÉDŐ EGYESÜLET

Sissi

ERZSÉBET KIRÁLYNÉ
EMLÉKEZETE

MOSONMAGYARÓVÁR

2013.

Erzsébet királyné emlékezete

**Mosonmagyaróvár,
2013.**

Szerzők:

Dr. Kocsis Sándor
c. egyetemi docens, a Városvédő Egyesület elnöke
Németh Attila
PhD. hallgató

Szerkesztette:

Preiner Éva

ISBN 978-963-08-8004-6

Kiadja:

a Mosonmagyaróvári Városvédő Egyesület
a Monocopy Bt. sokszorosításában
75 példányban

Kedves Olvasó!

Tiszteletreméltó az a tevékenység, amelyet a Mosonmagyaróvári Városvédő Egyesület végez a város kulturális értékeinek felmutatásában, a hagyományok ápolásában, s abban, hogy igyekszik feltárni mindazt, ami Mosonmagyaróvárt egyedivé, különlegessé és vonzóvá teszi.

Végzi mindezt önszorgalomból, időt nem kímélve.

Külön öröm számomra, hogy munkájának eredménye nem csak emléktáblákban, szobrokban, köztéri alkotásokban nyilvánul meg, hanem az e tájhoz kötődő személyek életútjának feltárásában is. Tanulmányokat, kis füzeteket tesz közzé, hogy az utókor ne feledje azokat, akiknek sokat, mondhatnám, mindent köszönhetünk.

Most Erzsébet királynéről jelentet meg kiadványt, s ez azért is szívet melengető, mert ő valóban tiszta szívből szerette a magyarokat, művelt, verskedvelő királyné volt, sőt maga is írt verseket. S jó számba venni barátainkat, emlékezni rájuk, megemlékezni róluk. Sorsukat, életútjukat számon tartani.

Forgassák hát olyan szeretettel ezt a kis kiadványt, amilyen szeretettel és gondossággal készítették a mának, és nem titkoltan a jövőnek!

Dr. Nagy István polgármester

Útravaló

Mikor is kezdődött? Legvalószínűbb, hogy Zichy Mihály “Erzsébet királyné Deák Ferenc ravatalánál” című festményének megismerése, annak története indított el az érdeklődés útján. Ráadásul országjáró és a határokon kitekintő kirándulásaink során alig volt olyan város, ahol ne találkoztunk volna Erzsébet királyné emlékére idéző szoborral, nevét viselő szállodával, ligettel, parkkal. Így történt ez Magyaróvártól Pöstyénen keresztül a Genfi-tó partjáig.

Az 1900-as évek elején készült, Magyaróvár és környékét ábrázoló térképen világosan olvasható az “Erzsébet ligete” elnevezés: az akadémia, falugazdaságában 1899-ben az akkori földművelésügyi miniszter utasítására ligetet létesítettek - megőrizendő a királyné emlékéit. A ligetnek az évszázad folyamán nyoma veszett, sőt most rátelepült a terjeszkedő lakópark.

A magyarok szeretett királynéjának történetét év-hó-nap-óra pontossággal végigkövethetjük a róla megjelent könyvében, gyűjteményekben, és az általunk is meglátogatott Laxenburg-i kastélyban, a Hermes-villában, a bécsi Sissi-múzeumban. Ezért - talán magyarázatként is írom - jelen kiadványunk csak egy szerény próbálkozás Erzsébet királyné emlékének megidézésére.

Éppen ezért Németh Attilával nem is törekedtünk másra, mint az Erzsébet királynéhoz kötődő magyaróvári események írásos dokumentumainak felkutatására és közlésére, illetve az általam készített fotóanyag szöveges bemutatására. Az eredmény egy kis keresztmetszet Erzsébet királyné életéből - melyet tisztelettel ajánlok a Kedves Olvasó figyelmébe. A több helyen előforduló, olykor egymást keresztező ismeretet ki-ki tovább bővítheti, ha a felhasznált irodalomban közölt források oldalain keresgélni próbál.

Megköszönve Mosonmagyaróvár város Önkormányzatának, kiemelten Keszeiné Siklósi Zsuzsanna képviselő asszonynak a kiadvány közreadásához nyújtott anyagi támogatást, ajánlom újabb füzetünket olvasásra, okulásra és további kutakodásra.

Dr. Kocsis Sándor

Erzsébet királyné rövid életrajza

Erzsébet királyné (München, 1837. december 24. – Genf, 1898. szeptember 10.), avagy gyakori becenevén Sisi, egyéniségének és a magyarok iránt érzett szeretetének köszönhetően máig az egyik legnépszerűbb történelmi személy Magyarországon.

Többek között ennek is tudható be, hogy Ferenc József hitvese életrajzának felvázolása komoly feladat elé állítja az arra vállalkozókat. Egyrésről közkeletviségéből kifolyólag hatalmas mennyiségű, változó terjedelmű forrásmunkák állnak rendelkezésre, amelyeket jelen írásnak szintetizálni – már csak a terjedelmi korlátok miatt is – nem lehet célja. Másrésről számos szerző elemezte Erzsébet személyiségének és életének szinte minden egyes szegmensét – külön-külön is, a legapróbb részletekig kiterjedően. Így életrajzát adott kereteken belül, a teljesség igényével bemutatni szinte lehetetlen, egynémely írónak sikerült a több száz oldalt meghaladó könyvet letenni az asztalra biográfia gyanánt. (Azok számára, akik mélyebben szeretnék elmerülni a császárné életútjában Márki Sándor, Gábel Gyula, Brigitte Hamann és Rác Árpád munkái ajánlhatók.)

Nem csodálkozhatunk azon, hogy a felerősödött Sisi-kultusznak köszönhetően a mai napig rengeteg „rajongója” van Erzsébetnek, noha a Monarchia politikájára kifejtett hatását nem szabad túlbecsülni, a XX. században mégis valóságos ikonná vált: számtalan közterület, intézmény, sok műalkotás (regény, film és színdarab) állít emléket alakjának – többek között városunkban is.

Joggal merül fel a kérdés az olvasóban: hogyan is tehetett szert Magyarországon I. Ferenc József osztrák császár és magyar király felesége ilyen népszerűsége? Mi lehetett az oka a magyaroktól felé áramló kitüntető figyelemnek és szeretetnek? Ennek megértéséhez következzen néhány történelmi adalék kora egyik legszebb asszonyának tartott Sisi életéből.

A királyné Elisabeth Amalie Eugenie von Wittelsbach bajor hercegnő néven látta meg a napvilágot, Miksa József bajor herceg és Mária Ludovika Vilma bajor királyi hercegnő nyolc gyermeke közül harmadikként. (A korabeli leírásokból tudjuk, hogy egy foggal a szájában született, ami a bajor néphagyomány szerint rendkívüli szerencsét jelent.)

Családja a Wittelsbach-ház szerényebb, nem uralkodó, Pfalz-Birkenfeld-Gelnhausen oldalágába tartozott, így Erzsébet az udvartól távol, Münchenben nőtt fel, illetve nyaranta a családja birtokában lévő Possenhofen kastélyban töltötte ideje nagy részét mint a „természet gyermeke”, temperamentumos testvéreivel együtt, távol az udvari etikett szorításától. „A gyerekek neveltetéséhez hozzátartozott, hogy megtanultak lovagolni, úszni, horgászni és hegyet mászni. Erzsébet atyjától örökölte a szabad természet iránt érzett szeretetét, gyakran kirándultak a közeli bajor hegyekben. A possenhofeni park százados fái alatt nőtt fel, és rajongott a hegyes-völgyes vidékekért, sűrű erdőkért. Későbbi élete során is igen meghatározó maradt a természet iránti vonzalma, elmondható, hogy életének legnagyobb részét a természet szabad ölén töltötte. Köztudott volt a természet iránti szentimentális vonzódása, ezért magyar királynéként alattvalói kivételes figyelemmel próbáltak eleget tenni ilyen irányú

szenvedélyének.” – olvasható az Erzsébet királyné kultusza a 19-20. század fordulójának kertművészetében c. tanulmány oldalain.

Erzsébet élete 1853-ban vett gyökeres fordulatot, amikor 15 évesen elkísérte édesanyját és nővérét, Ilona hercegnőt Bad Ischlbe, Zsófia Friderika főhercegnéhez (aki anyai nagynénje volt), hogy találkozzanak unokatestvériükkel, Ferenc József császárral, akit az idősebbik hercegnő férjéül szántak. (A Magyaróvárott oly népszerű Frigyes főherceghez hasonlóan Ferenc József is II. Lipót császár dédunokája volt – noha Frigyes közel 26 esztendővel volt fiatalabb Ferencnél.)

„Ferenc József 1853. augusztus 18-án ünnepelte 23. születésnapját, és ebben a korban az uralkodónak már a jövőre, a trónutódlásra is kell gondolnia. Amikor néhány nappal születésnapja előtt megismerte a nem egészen 16 éves Erzsébetet, mondhatni, az első nap beleszeretett, azontúl csak vele foglalkozott, őt vitte a táncba.” – írja Niederhauser Emil történész-akadémikus tanulmányában.

A történet csattanója – a későbbi császárné életét megörökítő filmekből – mindenki számára ismerős lehet: I. Ferenc József császár Ilona helyett hűgát, Erzsébet hercegnőt választotta hitveséül. Az esküvőig azonban még hosszú időnek kellett eltelnie. „Mindenekelőtt a pápa beleegyezését is el kellett nyerni, hiszen Erzsébet és Ferenc József az anyák révén elsőfokú unokatestvérek voltak, ami az egyház szerint komoly házassági akadály. Persze uralkodóházak esetében nem volt olyan nehéz az engedély megszerzése.” – zárja gondolatmenetét a fentebb említett írás.

Az anyagi előfeltételek megteremtése – a hozományt nem volt egyszerű a császári házhoz képest vagyontalannak számító örömapának összeszednie – és persze az eljegyzést követően 1854. április 24-én este hét órakor Bécsben házasodott össze a fiatal pár. Az Ágostonrendiek templomában (Augustinerkirche – itt található a magyaróvári uradalom egykori birtokosának, Mária Krisztinának Antonio Canova által készített impozáns síremléke is, amelyet a gyászoló férj, Albert Kázmér megrendelésére készített) megtartott esküvő után még egy hétig folytatódott a mulatság a díszesen kivilágított városban. Házasságkötésük után címein keresztül Sisi a királyi család többi tagjához hasonlóan barokkosan hosszú teljes neve – hivatalos megszólítása – a következőképp hangzott: Erzsébet Amália Eugénia, Ausztria császárnéja, Magyarország apostoli királynéja, Csehország, Lombardia és Velence, Dalmácia, Horvátország, Szlavónia, Galícia és Lodomeria, Illíria és Jeruzsálem királynéja, Ausztria főhercegnéje, Toszkána és Krakkó nagyhercegnéje, bajorországi hercegnő, Lotaringia, Salzburg, Stájerország, Karintia és Bukovina hercegnéje, Felső- és Alsó-Szilézia hercegnéje, Erdély nagyfejedelemnéje, Morvaország ögrófnéja, Habsburg és Tirol hercegesített grófnéja.

Az elbukott 1848–49-es forradalom és szabadságharcot átélt, illetve az azt követő megtorlóssorozatot átvészelt Magyarországot a császári udvar ünnepi pompája nagy valószínűséggel hidegen hagyhatta, azonban az új királyné személye egyúttal fokozott várakozással tölthette el a változásra és szabadságra vágyó magyarokat. Itt nem szabad szó nélkül hagynunk azon négy, már-már elfeledett magyar személy szerepét, akik meghatározó szerepet játszhattak Erzsébet hozzáállásának, gondolkodásmódjának formálásában, és a magyarok iránt érzett rokonszenvének kialakításában.

I. Ferenc József és Erzsébet házasságkötése alkalmából készült érme és a fiatal pár

A Ferenc Józseffel történt megismerkedés és az esküvő között eltelt egy évben Erzsébetnek rengeteget kellett tanulnia. Neveltetésében és képzésében hatalmas hiányosságok voltak, hiszen nem szánták trónra, a legkevésbé a Habsburg Birodaloméra. Az egyik legfontosabb Ausztria történelme volt, melyet Majláth János magyar gróf, Magyarország és az osztrák császárság történetének egyik legkiválóbb tudója tanított neki. Emellett tőle hallott először magyar szót, sőt magyar verseket is, bár a nyelvet ekkor még nem beszélte. „Majláth császárhű, konzervatív történész volt (hogyan is kerülhetett volna más az ifjú leányka mellé?), s ilyen értelemben oktatta tanítványát is. De a fiatal leány képzeletét felgyújtotta a temperamentumos, szilaj magyarság vadregényes, örökös harcokkal teli történelme” – írja róla F. Dózsa Katalin. Erzsébet évekkel később is elismeréssel beszélt tanáráról, aki egyébként Győrben végezte jogi tanulmányait.

„A szabadságharc leverése után Európában sok romantikus ifjú lelkesedett az önkénnyel, túlerővel bátran szembeszálló, szabadságszerető kis népért. Erzsébet esetében

ez az érzés eleinte ambivalens lehetett – hiszen a szeretett vőlegény elleni lázadókról volt szó. Később azonban az anyósával, Zsófiával mindjobban elmélyülő konfliktus erősíthette együttérzését – a magyarellenes, konzervatív udvari kamarilla élén ugyanis Zsófia állt.

1857-ben, amikor Ferenc Józseffel együtt először látogatott Magyarországra, már megelőzte a híre. Tudták róla, hogy szimpatizál a magyarokkal. Útján mindenütt kitörő lelkesedéssel fogadták, de nem csupán elbűvölő egyénisége miatt: abban bíztak, hogy segíteni fogja az országot. Ez a lelkesedés fokozódott, amikor a pesti polgárbálon Erzsébet piros rózsás, zöld leveles mintájú fehér ruhában jelent meg, mint egy igazi honleány.” – olvasható a Rubicon 1999-ben megjelent 9-10. dupla számában.

A császári udvarban ebben az időszakban Majláth mellett egy magyarországi kötődéssel rendelkező személy biztosan Erzsébet rendelkezésére állt még: „főudvarmesternőjének egy Liechtenstein hercegnőt jelöltek ki, akinek férje egy Esterházy gróf volt, főudvarmesterének pedig egy Lobkovitz herceget. Így a birodalom három fő arisztokráciája képviselve volt a császárné udvarában” – írja Niederhauser 2007-ben megjelent cikkében.

Erzsébet házasságának első éveiben megroppant a rá nehezedő terhektől – a piemonti király III. Napóleonnal szövetségben háborúba keveredett Ausztriával, nagyfokú elégedetlenség a birodalmon belül, stb. –, a császári udvar kimértségtől és szigorúságtól, amelyet elsősülött gyermekének halála tetézett (Erzsébet négy gyermeknek adott életet: Zsófia, Gizella – aki Niederhauser szerint Szent István szintén bajor származású felesége után kapta nevét –, Rudolf és Mária Valéria). Házassága kezdett tönkremenni, részben anyósa és az udvar befolyása, részben Erzsébet és Ferenc József eltérő életfelfogása és egyénisége miatt.

A Megértő feleség és szenvedélyes anya c. írás a kiváltó okokat tételeken fel is sorolja, kiemelve néhányat ezek közül: Erzsébetet származása miatt – apja nem uralkodó herceg volt, nem „von Bayern”, hanem csak „in Bayern” – a bécsi udvar arisztokratái lenézték, és ezt éreztették is vele. Ezt tetézte kapcsolata anyósával: „Zsófia megszokta, hogy családjában mindig az történik, amit ő akar, észre sem vette, hogy férjét és fiai elnyomja.” Ferenc József „csupán Erzsébet lázadása nyomán jött rá lassan, hogy anyja mennyire uralkodik fölötte.” Emellett a rossz nemzetközi helyzet és a birodalom ügyeinek intézése teljesen lekötötték az ifjú férjet, „a császár hajnalban ment el és késő este jött vissza. Feleségét biztonságban tudta, hiszen imádott édesanyja vigyázott rá – és tanítgatta. Mert azzal, hogy sok mindenre meg kell tanítania, Ferenc József is egyetértett. ... Erzsébet minden megnyilvánulásában volt valami kivetnivaló, a Zsófia által vezérelt szigorú udvar előírásaitól eltérő.”

A történelmi hűség okán azonban egy valami megjegyzendő: „a naplója és a levelei szerint Zsófia örült Erzsébetnek. ... de alapjában véve Zsófia nagyon kemény asszony volt, rendet követelt a palotában, és a maga képére akarta formálni Erzsébetet. Feladatának tartotta, hogy a szertelen kislányból valódi császárnét neveljen. ... Zsófia azonban nem volt jó lélekismerő, nem ismerte fel, hogy Erzsébet esetében a szidás nem célravezető – éppen az ellenkező hatást érte el vele.”

Sajnos a várt gyermekáldásokat követően sem változott Erzsébet helyzete, annak ellenére, hogy egy Habsburg-feleség legfontosabb feladata a gyermekszülés, „s, ezt,

mindenki megelégedésére, elég gyorsan kezdte el.” A további feszültséget és problémaforrást a gyermekek nevelése és elhelyezése jelentette. Anyósa mellett Sisi – minden akarata és anyai ösztöne ellenére – nem rendelkezett beleszólással ezen ügyekbe. Erzsébet apró „győzelmeket” ugyan ért el ezen a téren, egy tragédia azonban végleg megpecsételte anyósa ellen folytatott küzdelmét: Zsófia leghevesebb tiltakozása ellenére a fiatal pár néhány utazásukra magukkal vihette az 1855-ben született, a nagyanyja után keresztelt Zsófiát és húgát, Gizellát (1856-1932). Sajnos az 1857-es magyarországi útjukon Zsófia lányuk kissé gyengélkedett, majd a nyugtató orvosi szavak ellenére – könnyű gyomorrontást diagnosztizáltak nála – május 29-én tifuszban elhunyt. „Erzsébet összeomlott ... nyilvánvalóvá vált, hogy alkalmatlan gyermekei nevelésére – ezt Erzsébet be is látta, s felhagyott a harccal. Ezt a veszteséget azonban soha nem bírta kiheverni. Kapcsolata az anyósával végképp megromlott.”

Sisi azonban még egy ideig helyállt: egyrészt a szerelem még tartott Ferenc József és közte, ráadásul 1858-ban megszületett a régóta várt trónörökös, Rudolf (1858-1889). A gyermek azonban nagyanyja felügyelete alá került, illetve ami még ennél is rosszabb „a házasságot más bonyodalmak ingatták meg. ... kételkednie kellett férje szerelmében, mert annak ... futó szerelmi kalandjai voltak. ... A készséges udvaroncok megrendelésre szállították a hölgyeket. Erzsébet viszont nem olyan elnézően reagált, ahogy abban az időben megszokott volt.”

A császárnén, aki gondjai elől már házassága első éveiben is magányba és betegeskedésbe menekült, 1858-ban rejtélyes betegség vett erőt, amelyben valószínűleg nagy jelentősége lehetett megromlott idegállapotának is. Orvosa levegő- és környezetváltozást tanácsolt neki. 1859-ben elhagyta a császárt, és elutazott. Egy possenhofeni kitérő után több hónapot töltött Madeirán és Korfu szigetén – ahol megismerkedett egy magyar testvérpárral, Hunyadi Imre gróffal és Lili húgával. Ez alatt a rövid idő alatt tőlük kezdett el magyarul tanulni, majd utazásairól 1861-ben tért vissza a bécsi udvarba, lelkiileg eléggé megerősödve ahhoz, hogy néhány jelentős dologban keresztülvigye akaratát Zsófia ellenében. Egyre kevésbé volt hajlandó elfogadni korábbi helyét az uralkodó családon belül. Már nem volt az a kislány, aki számára ismeretlen és rettegést keltő környezetbe került; fokról fokra kezdett ráébredni, hogy milyen magas pozícióban van: ő a császárné, a birodalom első asszonya.

Erzsébet 1862 augusztusában küldte el „ultimátumát” Ferenc Józsefnek, s az uralkodó engedett – ettől kezdve mindig engedni is fog –, Zsófia pedig gyakorlatilag minden kérdésben elvesztette uralmát menyje fölött. „Néhány év múlva Ferenc József már úgy fogja aláírni Erzsébetnek szóló leveleit, hogy a Te kicsid, vagy Kicsinyed – magyarul! Ez a győzelem azonban mindenképpen megkésztetett volt Erzsébet számára. „A régi szerelem már kihunyt, és a gyerekekkel való kapcsolatában az elveszett éveket nem pótolhatta semmi. Különösen Rudolf sínylette meg, hogy csak időről időre láthatta szépséges anyját”.

Erzsébet következő „nagy győzelme” a magyarokkal való kiegyezés volt. Erzsébet megint jobban ítélte meg a helyzetet, mint a rebellis magyarokat eleve gyűlölő Zsófia vagy a helytartóként sikertelen Albrecht főherceg (a magyaróvári uradalom egykori tulajdonosa, a városunkban elhunyt Frigyes főherceg nagybátyja). „S bár Erzsébet sohasem tagadta,

hogy szereti a magyarokat, a kiegyezés minden eszközzel való támogatását elsősorban Rudolf érdekeivel indokolta. Világosan látta, hogy Itália után elveszthetik Magyarországot is, s Rudolf nem fogja örökölni a birodalmat.” – írja az Erzsébet Emlékév kurátora, F. Dózsa Katalin a 2007-ben megjelent cikkében.

Sisi 1863-ban magyar tanárt – Homoky nevű paptanárt – fogadott azzal az elhatározással, hogy komolyan megtanul magyarul, egy év múlva pedig már magyar társalkodónőt vett maga mellé Ferenczy Ida személyében, amivel sikerült komoly bonyodalmat okoznia az udvari etikettben. Az udvar hölgyei Ferenczy Ida nem megfelelő származását kihasználva igyekeztek minél jobban megalázni a magyar nőt, ezért Erzsébet férjénél kijárta, hogy bizalmas barátnőjét kinevezzék brünni alapítványi hölgygé. Az a nő, aki máig sem tisztázott körülmények között került fel az ajánlott hölgyeket tartalmazó lista aljára, a császárné igaz, melegszívű barátnőjévé vált.

Megjegyzendő, hogy a feltételezések általában Deák Ferenc és Almásy grófné nevét szokták említeni, mint akik a háttérből mozgatták a szálakat. Ferenczy Gergely mindazonáltal örömmel engedte el leányát Bécsbe: „Katonát nem tudok adni a császárnak, hát odaadom a lányomat a császárnénak”.

A két nő bizalmas kapcsolatát leveleik, és a kívüllálók számára sokszor érthetetlen, apró kis célzásai, utalásai is elárulják. Ferenczy Idának nem kis része volt abban, hogy Erzsébet elsősorban a magyarok királynéjává akart válni. A magyar nyelv valóságos „titkos nyelvvé” vált közöttük, s a császárné egy alkalommal így írt róla: „Ida nekem nem felolvasónőm, Ida nekem barátnőm!” 1865-ben pedig Erzsébet a következő sorokat címezte Idának: „Sokszor gondoltam rád és nagyon is hiányoz nekem, a hosszú fűsülködés alatt, a séták közben, és úgy ezerszer a napban.”

Az 1866-os magyarországi útját követően Erzsébet gyakran váltott leveleket és híreket Ferenczy Idán keresztül Andrássy Gyula gróffal. (Első találkozásuk alkalmával hagyta el a később sokat idézet mondat Erzsébet száját: „Lássa, ha a császár dolgai Olaszországban rosszul mennek, ez nekem nagyon fáj, de ha Magyarországon mennek rosszul, ez engem megöl.”) Ám Ida nagy szerepet játszott abban is, hogy a császárné a későbbiekben közvetlen levelezést tudott folytatni Deák Ferenccel, Jókai Mórral és Eötvös Józseffel is.

Szintén 1866-ban kérte fel „Falk Miksát, a Pesti Napló újságíróját, hogy a nyelv mellett tanítsa a magyar történelemre és kultúrára. Erzsébet nyomatékos kérésére Falk olyan, a Monarchiában betiltott műveket hozott, mint Széchenyi híres Blickjét, Eötvös József Zászlótartó című versét vagy Horváth Mihály száműzetésben élő püspök Genfben megjelent könyvét: Magyarország függetlenségi harcának történetét. Erzsébet kieszközölte a püspök hazatérésének engedélyezését, s felkérte, hogy személyesen is magyarázza el neki a szabadságharc történetét.” – olvasható az Erzsébet és a magyarok alcímet viselő tanulmányban, amely így folytatja:

„Az udvarban értetlenül és ellenségesen figyelték Erzsébet erősödő magyarszeretetét. 1866-ban azonban – a poroszokkal szembeni katasztrofális vereség idején – hasznos lett ez a közismert érzelm. Erzsébet gyermekeivel együtt Budára utazott, s ezzel megnyerte a birodalom számára a mindig renitens magyarokat. Ugyanakkor mind erőszakosabban

és feltűnőbben próbálta rávenni férjét a magyarokkal való kiegyezésre. Életében ez volt az egyetlen alkalom, amikor tevőlegesen bele akart szólni a politika irányításába, amire nem csupán nyilvánvaló magyarszeretete ösztönözte. Tudta, hogy csak így lehet megőrizni a Monarchiát a fia számára.”

Erzsébet királyné és Ferenczy Ida 1891-ben

Erzsébet kitűnő politikai érzéke ellenére tehát ritkán avatkozott bele az államügyekbe, azonban férjére gyakorolt hatásának köszönhetően a császár hajlandó volt óvatos, Magyarországot is érintő liberalizációs lépések megtételére. (A politikai foglyokat hamarabb kieresztették vagy amnesztiában részesítették. A börtönökben megszüntették a láncraverést.) Erzsébet legnagyobb győzelmét is az un. „magyarkérdésben” érte el.

Az említett, poroszoktól elszenvedett vereség után kétségbeesve igyekezett megőrizni a birodalmat férje és fia számára. Nem ultimátumszerűen, hanem kitartóan és szívósan, minden diplomáciai és női eszközt bevetve küzdött a magyarság előnyben részesítéséért az osztrák udvar azon tagjaival szemben, akik továbbra is ragaszkodtak az „erős kéz” elvéhez. Ez olyan lépés volt, mely egyrészt más nemzetiségek, főleg a csehek háttérbe szorításával járt, másrészt viszont az egész birodalomban döntően erősítette a liberális irányzatot. Nem lehet eltekinteni azonban attól, hogy e lépésének egyik mozgatórugója az Andrássy Gyula grófhhoz, 1848–49 egyik volt forradalmárához és későbbi magyar miniszterelnökhöz való barátsága – egyesek szerint vonzalma – volt. (A történetírás szerint Erzsébet fia éppen Andrássyban találta meg egyik példaképét.)

Az enyhülés után az 1867-ben megtörtént kiegyezéshez, az Osztrák–Magyar Monarchia megalakulásához vezetett. Erzsébet ekkor férjével együtt Budára utazott, ahol magyar királyi párrá koronázták őket június 8-án a budai Nagyboldogasszony-, azaz Mátyás-templomban. Ősi hagyomány szerint koronázáskor a nemzet megajándékozza a királyt, a király a nemzetet. A királyi pár az Erzsébet által kedvelt gödöllői, hajdani Grassalkovich-kastélyt kapta ajándékkul a hozzátartozó birtokkal és 100 000 arany forintot. Az utóbbit

az 1848–49-es szabadságharc honvédözvegyei, árvái és hadirokkantjai javára ajánlották fel. A király nagylelkű gesztusa – ami felháborodást váltott ki a császári-királyi hadsereg veteránjai között – valószínűleg szintén a királyné közbenjárásának volt köszönhető. A fényes ünnepségsorozat – amelyet Erzsébet meglepően jól bírt, pedig köztudottan utált minden nyilvános ceremóniát – valószínűleg a királyné életének is csúcspontja lehetett, a nemzet pedig lelkesen ünnepelte a „haza megmentőjét”.

A gödöllői kastélyban Erzsébet saját ízlése szerint alakította ki vidám és kötetlen udvartartását, s teljesült a magyaroknak az a régi vágya is, hogy ne csak Bécsben legyen királyi udvar. A királyné Gödöllőt a falkavadászatok és lovasbemutatók központjává tette. A Monarchia főnemességének legszebb, legszellemesebb és természetesen legügyesebben lovagló tagjai gyűltek itt össze.

Erzsébet magyar királynévá koronázásának napján a leghíresebb francia cég, a Worth által készített magyar szabású díszruhában

Tíz hónappal a koronázást követően, 1868. április 22-én megszületett negyedik gyermekük, Mária Valéria főhercegnő (1868–1924). A császárné legkisebb gyermekét a magyaroknak szánta ajándéknul, ragaszkodott ahhoz, hogy a kicsi a Budai Várban szülessen. Ha fiúgyermeknek adott volna életet, és ha bátyja, Rudolf trónörökös életben marad és öröklí az osztrák császári trónt, akkor érdekes közjogi helyzet állt volna elő. A magyar függetlenségpártiak értelmezése szerint ekkor a Pragmatica Sanctio és valamennyi későbbi megállapodás ellenére a királynak Magyarországon született fia lehetett volna Magyarország

trónjának jogos örököse, ezzel a magyar korona országai elméletileg elszakadhattak volna Ausztriától.

A következő évben Ferenczy Idának írt levelében is nyomon követhetők Erzsébet magyarok iránti érzelmei: „bevallom, hogy kellemes családi köröm daczára, iszonyú magyar honvágyam van.” F. Dózsa Katalin ezt a következőkkel egészíti ki: „A királyné később új célok és feladatok felé fordult, de a magyarok iránti szimpátiáját mindvégig megőrizte. Schönbrunnban egy majorságot rendezett be kalotaszegi bútorokkal, ahol magyar módra készítették el a tejtermékeket is.”

A császári család Gödöllőn 1871-ben

A közvélemény politikai megnyilvánulásként értelmezték azt is, hogy Erzsébet eljárt azokra a gyászszertartásokra, amelyekre a császár nem. Szimbolikus értékkel bírt a magyar közélet számára, hogy Erzsébet babérkoszorút helyezett el 1876-ban Deák Ferenc ravatalánál a Magyar Tudományos Akadémia előcsarnokában, illetve 1890-ben Andrássy Gyula sírját is megkoszorúzta.

Erzsébet királyné ettől függetlenül a politikától a magyar koronázást követően gyakorlatilag teljesen visszavonult. Császárnéi kötelességeiről szándékosan nem vett tudomást, nagyrészt az utazás, a lovaglás és kedvenc gyermekének, Mária Valériának nevelése töltötte ki idejét.

Életének kétségtelenül legnagyobb tragédiája a trónörökös halála. Rudolf főherceg 1889-ben Mayerlingben – tisztázatlan körülmények között – elkövetett öngyilkossága olyan súlyosan megrázta, hogy a megrázó események után már csak feketében járt és hivatalos megjelenéseit még inkább visszaszorította. Hangulata és idegállapota egyre rosszabb lett. Keveset tartózkodott Bécsben, utolsó éveit utazgatással töltötte. „Mater

dolorosa”-ként vándorolt inkognitóban, Hohenembsgrófné néven. Főleg Görögországban, Korfu szigetén időzött, ahol felépíttette magának az Achilleion kastélyt.

Utolsó hivatalos magyarországi látogatására és megjelenésére az 1896-os millenniumi ünnepségeken került sor, amelyre feketébe öltözött. Mikszáth Kálmán írása szerint „A királyné lesüti fejét ... és ez a hófehér arc egyszerre csak elkezd pirosodni ... mindig jobban-jobban. Először csak nem olyan fehér többé, azután olyan, mint a frissen szűrt tej, mintha rózsaszínnel volna befuttatva, azután piros lesz, mint az élet, piros, egészen piros. Milyen káprázat! Ferenc József király mellett ott ült egy életpiros királyné. Egy percig tartott az egész. Szemei tágra nyíltak, a régi ragyogás kicsillant belőlük. S a szemekből, melyek úgy tudtak valaha mosolyogni, hogy egy szomorú országot vidítottak föl, egy könnycsepp buggyant ki. Százan és százan látták a drága cseppet. Megvolt a reciprocitás. Egy mosolygó ország föl tudta vidítani a királynét.”

Erzsébet királyné 1898. szeptember 10-én Genfben tartózkodott. Kísérőjével, Sztáray Irma grófnővel a Genfi-tó partján hajókirándulásra igyekezett, amikor egy Luigi Lucheni nevű olasz anarchista egy hegyesre fent reszelővel szíven szúrta. A merénylő saját bevallása szerint meg akarta ölni egy királyi család valamelyik tagját, mindegy, hogy kit. A szoros fűzőt viselő Erzsébet a támadás után még felállt, és saját lábán ment fel a hajó fedélzetére. A hajó elindulása után rosszul lett, összeesett, ekkor találták meg súlyos sebeit. A hajó visszafordult, de hiába vitték a sebesültet vissza a szállodájába (az Hôtel Beauvillage-ba), az orvos már csak a halál beálltát állapíthatta meg. A királyné utolsó mondata a „Was ist mit mir geschehen?” vagyis a „Mi történt velem?” volt.

Erzsébet királyné utolsó látogatása Budapesten

A királyné tragikus halála az egész kontinenst megdöbbentette, az európai országok is osztoztak az Osztrák-Magyar Monarchia gyászában. Magyarországon a fájdalom elmélyítette, hogy az ország nemcsak a királynéját veszítette el, hanem eszményképét is. Sisi halálát követően kultusza egyre idealizáltabb képpel még inkább erőre kapott, és a személyéhez kötött allegóriák is felerősödtek.

Erzsébet királyné halálhírére az egész országban minden nyilvános szórakozóhelyet bezártak, a településeket gyászszászólkkal lobogózták fel. Országsszerte jelképes ravatalokat állítottak, gyászszertartásokat és ünnepségeket tartottak. Az ezeken elhangzott gyászbeszédeket nyomtatásban is közzétették, illetve emlékalbumokat és reprezentatív nyomtatványokat is kiadtak.

A császárné-királynét Bécsben, a kapucinusok templomának császári kriptájában (Kaisergruft) temették el fia, Rudolf koronaherceg mellé. Erzsébet királyné 61 éves volt (a templomban nyugszanak többek között a már említett Albert Kázmér, Mária Krisztina és Albrecht hamvai is).

Az életrajz rövid ismertetését zárja elsőként Mikszáth Kálmán, majd Türr István gondolata: *„Valami misteriózus dicsfény fűdi az ő alakját, mintha régen, nagyon régen élt volna egy királyné, aki minket nagyon szeretett, aki értünk sokat tett. Hogy mit tett, nem bírjuk elemezni, történetkönyvek, okmányok, krónikák nem hirdetik világosan, de az érzésekben ott él és mint bizonyosság él az a tudat, hogy ez a szent asszony örködött a nehéz órákban Magyarország fölött, hogy az ő szívéből, melyet most átvért a gyilkos tűre, fakadtak ki elsőbben azok a sugarak, melyek most elöntenek fényükkel, melegükkel. A másik szöke asszony az isten anyja, akinek az alakja a pénzeinkre van verve, csak édestestvére ennek a mi érzéseinkben. Egyforma rangban él a kettő a hármas halom és kettős kereszt országában.”*

Erzsébet királyné minden lehető alkalommal kinyilvánította a magyarok iránti szeretetét, s hibátlanul megtanulta a nyelvünket. Az első Habsburg volt, aki fényes udvart tartott – még ha a vadászati idényben is – hazánkban. *„Megtanulta a magyar nemzet történetét, a magyar nyelvet, és megszerette magát a nemzetet. Ezáltal lett az ország őrangyala, aki áldásosan működött a király és a nemzet kibékítésében, és ezért az emléke örökké élni fog a magyarok szívében”* – írta Türr, Garibaldi egykori legendás tábornoka az Erzsébet királyné emlékének szentelt albumba, amelybe a magyar nemzet legjelesebb képviselői jegyezték vele együtt rajongó sorokat a nemzet „védőangyaláról”, az „új Szent Erzsébetről”.

Erzsébet királyné emlékezete

A fenti rövid életrajz elolvasása után nem csodálkozhatunk azon, hogy minden magyar lelkesedett érte, s Benedek Elek a következő sorokat vetette az Erzsébet Emlékkönyvbe: *„Mi koronát tettünk a fejére, ő a koronáért szívét adta nekünk. Ezer év óta az egyetlen királyné, kinek szíve melegét érezte a magyar.”*

Az Erzsébet-kultusz magyarországi kialakulásához a már említett társalkodónő is hozzá tette a maga részét. Erzsébet emlékének felsőbb szinteken „előírt” ápolása, az állami megemlékezések mellett az egyszerű emberek körében Ferenczy Ida tevékenységével kezdődött a királyné halála utáni népszerűsítése – akit Erzsébet halála porig sújtott; saját szavai szerint: *„Erzsébet királyné életével mindent elvesztettem”*.

A genfi tragédia után a királyné udvartartásának ki kellett költöznie a Burgból. Az egykori felolvasónő először a Reisnerstrassén bérelt lakást, majd kiköltözött Schönbrunnba.

Szalonya az osztrák és magyar közélet számos személyiségének találkozóhelyévé vált. Élete végéig Erzsébet királyné emlékének élt. Maga köré gyűjtötte az elérhető relikviákat és egyik fő szervezője volt az Erzsébet Királyné Emlékmúzeumnak. Az 1908. január 15-én nyílt múzeum jelentős látogatottságnak örvendett. A felolvasónőből lett barátnő még három évtizeden át folytatta áldásos tevékenységét, egészen 1928-ban az osztrák fővárosban bekövetkezett elhunytáig. A bécsi Ágoston-rendiek Loretto-kápolnájában ravatalozták fel, majd koporsóját a kecskeméti Szentháromság-temetőben helyezték örök nyugalomra a Ferenczy család sírboltjában apja és testvérei mellett.

Erzsébet királyné a XIX. század egyik legérdekesebb nőalakjaként már életében mintegy önmaga emlékművévé vált, olyan enigmatikus figurává, aki e bonyolult és hatalmas változásokkal teli század jellegzetes leképezése. Sisi alakja egy sajátos korszak vágyálmait tükrözi, és ezért a nemzet a szeretett királyné kedvében igyekezett járni még halála után is. *„Hálás magyarjai számos szobrot, emléktáblát állítottak tiszteletére, utcákat, tereket, intézményeket neveztek el róla, és ami a kerttörténetírás számára a legfontosabb, parkokat, ligeteket, fákat, erdőket ültettek emlékére. Ebben a gesztusban a kötelező kegyeleti hódolaton túl megnyilvánult a királyné iránti figyelmesség, mivel úgy akarták erősíteni a vele való kötődést, hogy a rá való emlékezésben azt vették alapul, amit Erzsébet életében szeretett, és ami ez esetben a természet iránti vágyódását jelentette.”* – írja róla Hudák Katalin.

A királynéra való megemlékezés számos formája megjelent az életkülönböző területein. Kis túlzással állíthatjuk, hogy a magyar népnek a királyné iránti szeretetét és ragaszkodását bizonyítja, hogy Erzsébet nevét ma is minden viseli, ami viselheti, azonban Ferenc Józsefről ma szinte semmi nincs elnevezve Magyarországon.

Az Erzsébetről szóló játékfilmek, zeneművek és könyvek mellett emlékét országszerte rengeteg helyen őrzik: Budapest XX. kerületét, Pesterzsébetet a királyné tiszteletére nevezték el. Az akkor még Erzsébetfalva nevű telepet Suda János és társai 1870. június 14-én alapították meg, a névadáshoz a királyi család is hozzájárult. Nevét viseli Budapest legmagasabb pontján, a János-hegyen álló kilátó is. Magyarországon tékozló bőségben neveztek el róla számos közterületet – utakat, utcákat, köztereket, sőt egész városnegyedeket is – Budapesten és Komáromban pedig híd viseli a nevét.

Számos ekkor épült intézményt neveztek el a királynéről, többek között kórházakat és szanatóriumokat, felidézve a királyné beteglátogatásainak emlékét. A Szent Erzsébetről elnevezett betegápoló nővérek működését is összekapcsolták a királyné tiszteletével. A királyné emlékére és thüringiai Szent Erzsébet tiszteletére az özvegy király, Ferenc József megalapította az Erzsébet-rendet nők számára, amit a vallási, emberbaráti és jótékonyági téren szerzett eredményekért adományoztak.

Szinte vetélkedésszámba menő gyorsasággal állították fel szobraikat országszerte, kezdve a ma a budapesti Döbrentei téren álló legnagyobb emlékművétől a legkisebb településeken megjelenő reprezentatív szobrokig. Halála után három hónappal Felsőmuzslyán (ma Szerbia) állították fel első emlékművét, nyolc hónappal később pedig Nyirádon (Veszprém megye) avatták fel a királyné első mellsobrát. Más szerzők szerint első magyarországi szobrát Stróbl Alajos készítette, és a miskolci Népkertben állították fel 1899-ben. Ma ennek másolata áll a

főváros egykori Erzsébet kórházaként ismert mai Semmelweis kórház parkjában is. Miskolcon ezenfelül nevét viseli az Erzsébet tér és az ide vezető, 2011-ben újraépült kis híd.

A jelenlegi határainkon túl, de városunktól nem messze található a pozsonyi Kék templom, vagyis Árpád-házi Szent Erzsébet-templom Lechner Ödön egyik legnagyobb munkája, a magyar szecesszió egyik legszebb példája. A templom Árpád-házi Szent Erzsébetnek van szentelve, de Erzsébet királyné szimbolikus mauzóleumaként építették.

Az 1912-ben felállított, szintén pozsonyi Erzsébet Tudományegyetemet (a mai Pécsi Egyetem jogelődje) még Ferenc József jóváhagyásával nevezték el hitveséről. Érdekesség, hogy ennek mezőgazdaság-tudományi kara lett volna az amúgy is felsőfokú szakképzést folytató magyaróvári M. Kir. Gazdasági Akadémia. (Ezzel megvalósult volna Magyarország első egyetemi keretek között működő agrár-felsőoktatási intézménye. A tervek és az előkészítőmunka, illetve az ezek megvalósulását előíró törvény, valamint a közös oktatás részleges beindulása ellenére sajnálatos módon az I. világháború közbeszólt és Pozsonyt a trianoni békediktátum elcsatolta hazánktól, amellyel a képzés is porába hullott.)

A fentebb leírtakon túl nem mehetünk el egy nagyon fontos, Mosonmagyaróvárt sokszorosán is érintő országos kezdeményezés mellett, amely minden bizonnyal a legjelentősebb megmozdulás volt Sisi emléket megőrizendő. Az akkori földművelésügyi miniszter, Darányi Ignác kezdeményezése – hivatkozva többek között Erzsébet királyné természetszeretetére – kivételes módon próbált megemlékezni hazánk kedvenc asszonyáról. A tárca első embere felhívásban (pontosabban a Földművelésügyi magyar királyi Minister 71544. I/1-a. számú körrendeletében) a következőre kérte a nagyközönséget:

„Két éve mult, hogy az ezredéves mult emlékét híven ápoló nagyjainkhoz, s a föld becsületes népéhez azt a kérést intéztem, hogy a millennium emlékére fákat ültessenek: és kérő szavam meghallgatásra talált.

Ma már a hazafüti érzés biztos jelül látom, hogy az ország minden vidékén közel két millió fa vert gyökeret az ezredéves anyaföldben, hogy majdan erős, sudár törzse hirdesse országnak-világnak, hogy a nemzet a második ezredévet a honfoglaló elődök érdemének dicsőítésével kezdte s hogy fennmaradásának alapját és jövőjének biztosítékát első sorban hagyományaik sértetlen fentartásában és az azokhoz való hű ragaszkodásban kereste.

Ezek az örömteljes emlékezet fái lesznek!

De most a balsors a nemzetet őrangyalától fosztotta meg s minden kebelbe igaz és örök bánatot ültetett.

Kétszeresen érezzük e gyászt és bánatot a mai napon, mely máskor örömünk napja volt, melyen dicsőült Királynénk névnapi évfordulóját ünnepeltük.

Mily szép és nemes elhatározás lenne a mai emlékezetes napon, mily igaz kifejezője lenne az országos gyásznak, ha hegyen és völgyön, a városok népadata s csendes fálvak egyszerű lakói közt szomorufűz, terebélyes hárs, viharral dacoló tölgy és örökzöld fenyő hirdetné az Ő emlékezetét!

Bár igaz, hogy az a tekintet, melynek mosolya egykoron egy nemzet jövőjének hajnalpírja volt, szobrász vésője által megörökítve nézend le reánk s kalaplevéve állunk meg majd egy emlékszobor előtt, melynek parányait szinte csodás lelkesedéssel hordta össze szegény és gazdag hálája és hűsége: a kegyeletnek ezeknél az emlékeknel még sem szabad megpihennie!

Mert a kinek bölcsője ott ringott egy erdőkoszorúzza tó bűbajos partjain; a kinek kedélye annyiszor vidult fel erdeink zúgó fáinak közt és a kinek sebzett lelke oly édes enyhülést talált távoli vidékek mythoszi ege alatt magasba nyúló százados erdők mélyén; a ki a természet szépségeinek oly csodálójává vált: annak emlékét fák millióinak kell hirdetni; annak tiszteletére, mint az ó-kor mesés világában, szentelt berkeknek kell támadniok, hova áhítattal közeledjék az utas; hol a fáradt vándor a nap heve ellen enyhhelyet találjon s nemes érzelmekre gerjedjen a lélek!

Én bizalommal intézem azt a kérést a magyar társadalomhoz, hogy dicsőült Királynénk emlékezetére emlékfákat ültessünk!

Óhajom – s bizonyára csak ez lehet óhaja mindannyiunknak, hogy a nemzet hálás kegyeletének ez ősi szokás szerint való megnyilatkozása megdicsőült Királynénk tündöklő erényeihez, nemzetünk iránt tanúsított jóságához és nagylelkűségéhez méltó legyen. Ez az óhajítás indított engem arra, hogy ez eszmének felkarolására jelen körlevelemmel az országnak mindama köreit és vezérferfiit felkeressem, a kiknek közreműködése a biztató szónak erejével és a vonzó példának hatalmával általános és egységes mozgalomra serkenetheti a nemzetet.

E végből teljes bizalommal fordulok T. CZÍMEDHEZ is azzal a kéréssel, hogy a kegyeletes cselekmény gyakorlásában vagy az eszme megvalósításának előmozdításában körülményeihez képest szóval vagy tettel hathatósan közreműködni méltóztassék; és mivel az emlékfák ültetésének eredményét annak idején örök emlékezetül közzétenni is szándékozom, felkérem T. CZÍMEDET, hogy a saját részéről vagy közreműködésével avagy felhívására foganatósított ültetésekről engem még a jövő évnek első felében értesíteni szíveskedjék.

A közreműködés módjának megválasztását, a kegyeletes cselekmény kivitelének megalapítását T. CZÍMED bölcs belátására bízva, csupán azt kívánom megemlíteni, hogy az ültetendő fák közt méltóan foglalhatnának helyet a leboruló koronájú fák, minők szomorúfűz, kőris és szomorúbükk; ép úgy a megdicsőült Királyné kedvencz fáinak: a tölgyek és a fenyők, valamint az egyéb hosszú életű fák fajtái.

Az emlékfáknak, facsoportoknak s kedvező körülmények között egész kis ligeteknek ültetésére alkalmas helyet nem lesz nehéz találni sehol; de ne maradjon jeltelen az országnak egyetlen tája sem, melyet a megdicsőült Királyné valaha meglátogatott!

Az emlékalbum borítólapja

Az ültetett fák, csoportok vagy ligetek "Erzsébet Királyné emlékfái" nevet viseljenek és legyenek ily feliratu táblákkal meg is jelölve, hogy azokat mindenki gondozásban részesítse, bántalmazástól megkímélje.

Hassa át mindannyiunk lelkét a kegyelet nemes indulata; fogjunk kezét a nemzet e szép és nagy emlékművének létrehozására, hogy a mint országunk ezredéves örömmünnepének emlékét a millennaris emlékfák milliója őrzi s hirdeti, akként a megdicsőült Királyné nevében ültetett emlékfáknak milliója legyen őrizője s hirdetője a nemzet hálás kegyeletének is.

Hazafiui üdvözlettel

Budapest, 1898. évi november hó 19-én.

Darányi Ignác"

„KÖRRENDELET.

VALAMENNYI ALANTAS HATÓSÁGNAK, INTÉZETNEK ÉS KÖZEGNEK

Az az elismerésre méltó jóakarát és buzgóság, a mivel az ország ezeréves fennállásának megünneplése alkalmából millennaris emlékfák ültetése ügyében közzétett felhívásom nemcsak a közhatóságok, hanem az egész társadalom körében általánosan találkozott; - valamint az a siker, mely az ide felterjesztett adatok szerint országszerte követte felhívásomat, egyaránt felbátorítanak, hogy abból a lesújtó gyászestből folyólag, mely országunkat a nagy nemzeti örömmünnep után, Magyarország feledhetetlen Királméjának elhunytával érte, a kegyeletes szokásnak követésére az érdekelt köröket újból felhívjam s illetve felkérjem.

És az a mélyfájdalom s részvét, mely a gyászos esemény hírére országszerte megnyilatkozott, valamint az áldozatra kész buzgalom, a melylyel társadalmunk hazafias körei együttesen és külön-külön, más és más kegyeletes módon siettek megörökíteni a megdicsőült Királyné emlékét: - remélnem is engedi, hogy a nemzet hódolatteljes ragaszkodásának s hálás kegyeletének ez ősi szokás szerinte szintén iparkodni fog méltóan kifejezést adni.

Annál nagyobb súlyt helyezek azonban arra, hogy a tárczám köréhez tartozó hivatalok, intézetek és közegek a kegyeletes cselekmény gyakorlásában, vagy az eszme megvalósításának előmozdításában körülményeikhez mért alkalmas módon multhatatlanul s hazafias buzgalommal közreműködjenek; és mivel az emlékfák ültetésének eredményét annak idején örök emlékezetül közzétenni is szándékozom, felhívom a CZIMET, hogy a saját részéről vagy közreműködésével foganatosított ültetésekről, vagy a melyekről hivatalos értesülést szerez, ide még a jövő év első felében részletes jelentést tegyen.

Végül ez ügyben kibocsátott körlevelem másolatát tudomás és abhoztartás végett idecsatolva azzal a megjegyzéssel küldöm meg, hogy a tárczám köréhez tartozó mindama hatóságok, melyek facsmeték s kiültetésre való fácskák nevelésével foglalkoznak, a hátrány nélkül átengedhető készlet keretén belül csemetéket és fácskákat a jelzett célra ingyen bocsáthatnak az e végből hozzájuk fordulók rendelkezésére.

Kelt Budapestén, 1898. évi november hó 19-én.

Darányi Ignác"

Az előzőekben olvasható miniszteri rendeletnek első része a közvéleményhez szóló felhívást tartalmazta, míg a másodikban Darányi Ignác a Földművelésügyi Minisztérium tárcájához tartozó hatóságokat, intézeteket és egyéb szervezeteket szólította fel együttműködésre. Utóbbi esetben a kincstári gazdasági egységekre nézve kötelező érvényű volt az emlékfásítás, ellenben az ország népéhez intézett közleményben csupán a felkérés fogalmazódott meg.

Érdekes, hogy fák, erdők és a megemlékezési, emlékállítási formák közötti kapcsolatra nemcsak a régmúlt idők példái voltak ismeretesek az ország közvéleménye előtt, hanem Erzsébet királyné életében is több esetben adódott olyan alkalom, amikor faültetéssel hangsúlyozták egy-egy jeles esemény fontosságát (pl.: Ferenc József és Erzsébet királyné 1879. április 24-én ünnepelt ezüslakodalma, vagy 1881-ben Rudolf trónörökös házassága). Ezek egyike sem volt azonban olyan horderejű, mint a királyné halála után megindult mozgalom, de ezen a korábbi, kisebb mértékű faültetési vállalkozások biztosították a sikert az 1898-as felhíváskor.

„Darányi Ignác földművelésügyi miniszter a királyné halála után, 1898. november 19-én, Erzsébet napon tette közzé felhívását, amelyben a faültetésre, emlékhelyek létesítésére szólította fel a gyászoló nemzetet. A kiáltvány nem maradt hatástalan, országos akció bontakozott ki, szinte minden településen ültettek fákat, jelöltek ki emlékhelyeket az elhunyt királyné tiszteletére. A faültetési mozgalmon belül számos helyen születtek nagyobb parkok, karakteres megemlékezési formák, amelyek értékesek, vizsgálatra érdemesek. Nemcsak kertművészeti szempontból, hanem azért is, mert a városok mai zöldhálózatának kialakulásában ezek a köz számára alapított parkok fontos állomást jelentenek.” ... Ezért az Erzsébet királyné halála után meginduló fásítások mintegy az addigi városrendezési intézkedéseket megkoronázó, a társadalom természet utáni vágyódását és kegyeleti igényeit ötvözve a 19. századi zöldfelületfejlesztés betetőző momentumának tekinthetők. A kegyeleti emlékezeten túl, illetve a településfásítás és zöldövezet-kialakítás színterein kívül, a hazai természetvédelem kezdetei is az emlékparkokhoz köthetők. Az első természetvédelmi összeírásokban szerepeltek az Erzsébet királyné emlékére ültetett fák, és Kaán Károly 1909-ben kiadott *A természeti emlékek fenntartása* című könyvében külön csoportosította a természeti emlékeket, ahol az Erzsébet királyné emlékfák a „történeti események emlékei” kategóriába kerültek be. Így a parkok jelentősége messze túlmutat a királyné iránti tiszteleten, hiszen közkertekként a mindennapi élet színtereivé váltak. Mindez jól mutatja, hogy a korszakban milyen társadalmi összefogást és támogatást lehetett elérni személyével. A tárgyalt parkok ma is jelentős történeti értéket képviselnek, sokszor természetvédelmi jelentőségűek, mindemellett pedig akár olyan történeti értékekkel is bírhatnak, amelyek kulturális örökségünk részeként is megőrzésre érdemesek.” – olvasható Hudák Katalin tanulmányában.

Darányi Ignác földművelésügyi miniszter rendeletét a korabeli Magyarország teljes területén végrehajtották, a nagyszabású akcióban részt vettek magánszemélyek, társulatok, önkormányzati szervezetek, állami intézmények, tehát a magyar társadalom minden rétegét megmozgatta a felhívás. Sajnos az emlékparkok telepítésének vége pontosan nem határolható le, mivel az intézkedések megvalósulása bizonytalan időre elhúzódott, de legfontosabb

elemei rögtön a királyné halála utáni években megtörténtek. Helyenként elszórva még láthatóak ezek a soliterek, amelyeket még ma is mint famatuzsálemek nyilvántartanak a Nyugat-magyarországi Egyetem Növénytani Tanszékének adatbázisában. *„Mindemellett véderdő telepítések, kopár hegynyelvények, utak menti ültetések is történtek. Egyes esetekben turisztikai cél is vezérelte az ültetőket, ezért kedvelt kirándulóhelyek, kiemelt szépségű erdőrészek vonzerejét erősítették meg az Erzsébet királyné nevével fémjelzett mozgalom során.”* – olvasható az Erzsébet királyné kultusza a 19-20. század fordulójának kertművészetében c. tanulmányban. Az ilyen jellegű ültetések mellett árvízvédelemmel kapcsolatos telepítéseket is végeztek. Vízügyi faültetések elsősorban a Körösök mentén történtek, de Mosonmagyaróvár közelében is fellelhető ilyen típusú emlék, amelyről a későbbiekben még lesz szó. A közhasznú telepítéseken felül mezőgazdasági hasznot hajtó ültetések is megjelentek, amely során gyümölcsfákat ültettek a királyné tiszteletére, valamint szőlőket neveztek el Erzsébetről.

A Magyar Királyi Földművelésügyi Miniszter Kiadványai sorozatban jelentette meg az Erzsébet királyné emlékfái című munkát 1899-ben. A közlemény alapját az országos összeírások képezték, amelyekről a megyei jelentések alapján értesültek.

Az emlékfá ültetések eredményeinek másik közzétételi fóruma már egy grandiózusabb alkotás volt. Ugyancsak az 1899. évi júliusi állapotokat tartalmazza az Erzsébet királyné emlékfái című igen terjedelmes és nagyméretű album, azonban számos bejelentés ekkor még meg sem érkezett, vagy már túl későn érkeztek be ahhoz, hogy szerepelhessenek az emlékkönyvben.

Ennek ellenére Darányi Ignác reményét fejezte ki, hogy talpalatnyi föld sincs az országban, amely ne hirdetné a királyné emlékét. A királyné halálától az emlékalbum kiadásáig számított rövid időn belül rengeteg fa vert gyökeret. Ezek számszerű felsorolása megtalálható az emlékalbumban:

- tűlevelű fa 1.503.842 db
- lombhullató fa 1.023.470 db
- gyümölcsfa 139.959 db
- cserje 120.142 db
- Összesen: 2.787.413 db**

„Ez az összeg a szám szerinti faültetéseket jelentette. Azonban a beküldött tudósítások között sok olyan is volt, amelyek csoportokra, ligetekre vonatkoztak, így nem adtak pontos képet az elültetett fák mennyiségéről. A földművelésügyi miniszter azonban bizton hitte, hogy ezek pontos ismerete esetén az Erzsébet királyné emlékfák száma meghaladta volna a hárommilliót. Ez a szédületes szám bizonyítja, hogy a miniszteri felhívás valóban társadalmi visszhangra talált, és ebben a korszakban Erzsébet királyné nevének felhasználásával milyen nagyszabású faültetési mozgalom tudott megvalósulni közösségi támogatással.” – írja Hudák Katalin tanulmányában.

Az emlékkönyv szerkezetét tekintve tartalmazza Darányi Ignác rendeletét, illetve Erzsébet királynét és a megindult mozgalmat méltató szavait. Ezt követően megynként

sorra veszi az Erzsébet emlékfá ültetéseket, emlékligetek és parkok telepítését. Minden egyes címszónál megtalálhatók azon információk, hogy hol, ki, hány fát telepített és ezek milyen fajták. Az album második részében számos illusztráció mutatja be a jelentősebbnek ítélt emlékparkokat, emlékfákat. Az albumban szereplő konkrétumokat az előzőleg megkért adatok és tervrajzok alapján állították össze. Az emlékkönyvet pedig mindazoknak megküldték, akik Erzsébet-fákat ültettek.

A fásítások eredményeit látva Ripka Ferenc méltatta ezt az emlékállítási formát: *„Dicső Nagyasszonyunk emlékéhez méltó gondolat volt, úgy megörökíteni alakját és nevét, hogy a természet maga, amelyet egész életén át imádott, szolgáljon hozzá keretül, Mélyen érző szívre és fenkölt gondolkodásra vall ennek a megkapó gondolatnak megvalósítása.”*

Erzsébet tiszteletének fenntartására társadalmi összefogás képe bontakozott ki, az ország népe egy emberként reagált Darányi Ignác körlevelére. A társadalom minden rétegéből a telepítésekről beérkezett bejelentések igazolták, hogy a lakosságból mindenki, korra, rangra való tekintet nélkül igyekezett eleget tenni a felhívásnak. Ha a megvalósítókat és telepítéseiket tüzetesebben szemügyre vesszük, akkor jelentőségüket tekintve az állami kezdeményezésű telepítések a legelsőek a sorban.

Ebbe sorba illeszkednek az egykori Moson vármegyében végzett ültetések is. A legjelentősebb emlékhely kialakítása a Magyaróvári Magyar Királyi Gazdasági Akadémiához köthető. Hazánk és Európa első agrár-felsőoktatási intézményének gazdaságában egy nagy kiterjedésű, a Darányi által is favorizált fenyő- és tölgyfákból, valamint cserjékből álló köröndöt létesítettek, amelyet Erzsébet-liget felíratú táblával jelöltek meg. Ennek helyéül kiskéri Vörös Sándor akadémiai igazgató ajánlására a II. 7. a tábla közepére és a dendrológiai kertbe történtek ültetések a korabeli tanári testületi jegyzőkönyvek szerint.

A város északeleti határában – a Halászi felé vezető út bal oldalán – a Mosoni-Dunától nem messze telepített ligeterdő a későbbiekben rendre szerepelt a város határát és az akadémia gazdaságát számba vevő térképeken. Sajnos pontos adatokkal nem rendelkezünk megsemmisülésének időpontjáról és körülményeiről. Valószínűleg a későbbi egyetemi osztály működésének 1949-ben történt felfüggesztése, illetve ingatlanjainak kisajátítása után tűnhetett el az egykor szebb napokat látott Erzsébet-liget (hozzávetőlegesen egy része a mai Duna-lakópark területére esik, másik részén szántóföldi növénytermesztést folytatnak).

Moson vármegye településeinek neveit és az ott ültetett fák listáját végigolvasva az emlékalbum a megye egykori összes járási székhelyét és községét felsorolja Köpcseny kivételével, mindösszesen 59-et. Tehát szűkebb hazánk tiszteSSéggel hozzájárult a miniszter felhívásának sikeréhez. Az egyetlen hiányzó esetben lehetséges, hogy a helyi előjáróság nem küldte meg időben – 1899- júliusáig – a felettes hatóság számára a szükséges adatokat, és a helység így nem kerülhetett be az albumba. A nemes ügyhöz való korabeli viszonyulást és lelkesedést tekintve nem valószínű, hogy ez az egyedüli település maradt volna ki az Erzsébet fák ültetéséből.

Talán ugyanennek tudható be a Magyaróvár neve mellett szereplő – zavarba ejtően szerény: 2 db tölgy- és 1 db hársfa – felsorolásának, holott az album szerint Mosonban

22 db hársát ültettek a megboldogult Királyné emlékére. Ez annál is inkább valószínű, mivel a -archívumában őrzött magyaróvári községi iratanyagban két bejegyzés is található az emlékfákról szóló rendeletről. Az 1898. december 24-én kelt jegyzőkönyv pedig a következőket állapítja meg: „az előjáróság ezen emlékfáknak elültetésére az evangélikus templom előtti teret jelöli ki és azok elültetése iránt a főtiszt. evang. egyházi hatóságot megkeresi. Emellett határozta el emléktáblák beszerzéséről is. A főjegyző indítványára a Mosonyba vezető út Erzsébet útnak neveztetik el, amely táblával lesz jelölendő”.

Ide kívánczik még egy-egy Mosont és Magyaróvárt érintő megjegyzés: Gyopár Ferenc kutatómunkájának eredménye szerint a városrész Erzsébet terét már az 1939-es városeyesítés előtt is így hívták, amelyet szintén Ferenc József császár feleségéről neveztek el.

Az emlékalbumból Moson vármegyéről szóló rész

Enzsöl Imre írását Az emlékalbumból Moson vármegyéről szóló része idézve megállapítható még egy helyi kötődés: a mai Deák tér „1898 után egy rövid ideig Erzsébet tér volt, emlékeztetve az uralkodó feleségének meggyilkolására, de ez az elnevezés hamar elhalványult, a város nem is használta.”

A döntő többségű díszfa-telepítés mellett azonban láthatunk nagyobb – valószínűleg a felkérést a hasznossággal összekötő, gazdasági megfontolásból végzett – ültetéseket: például Szent-András (2000 db akácfa), Szent-Péter (8000 db körisfa) és Valla (1000 db akácfa) esetében. Az általános részben említett gyümölcsfa-telepítések vármegyénkben sem maradtak el, így többek között Barátság a 30 db hársfa mellé 200 szederfa-csemetét, Körteföld 22 db eperfát, Felső-Ilmitz 31 szederfát, Mecsér 15 db eperfát, Pomogy pedig

28 db, pontosan meg nem meghatározott gyümölcsfát ültetett a két szilfa-csemetéje mellett.

Erzsébet királyné iránti tisztelet motiválta a Rába-szabályozó társulatot is – ahogy arra már az előzőekben történt utalás –, mely során emléket állított a tragikus sorsú királynénak. *„Az Erzsébet ligetek jelenleg is megtalálhatók az Észak-dunántúli Környezetvédelmi és Vízügyi Igazgatóság működési területén, három a Rába folyó mellett: a Nicki gátnál (a felügyelői lakás mellett), a Rába jobb partján, a vági gátórházzal átellenben és a Rába bal partján, a Megág zsilipnél. A Rábca mentén két helyen, a szentkereszti gátórház udvarán a másik pedig a lébényi régi gátórtelep helyén. A ligeteket kb. 200-300 m²-es föld-platóra építették, közepén betonból készült talpas emlékoszlopot helyeztek el, magassága 113 cm, átmérője 30 cm. Az oszlop derékba tört fát ábrázol. Felső részén egy táblán a következő felirat olvasható: „Erzsébet királyné liget 1898”. Az emlékoszlop köré öt-hat fát ültettek (fenyőt, kőris és hársfát). ...*

1952-ben, a Rákosi-korszak idején, szigorú utasítást kapott a Győri Árvízvédelmi és Folyamszabályozási Hivatal vezetője az Országos Árvízvédelmi és Folyamszabályozási Hivattaltól: azonnal semmisíttesse meg ezeket a „burzsoá” maradványokat! A hasonlóan gondolkodó győri hivatal utasítását azonban nem hajtották végre a szakaszmérnökök, akik az emlékhely közelében alkalmas helyen elásatták az emlékoszlopokat, majd jelentették, hogy a terhelő bizonyítékokat összetörték és a folyóba dobták. Az ellenőrzés minden rendben talált.

Néhány év múlva, a politikai enyhülés időszakában, az 1960-as évek elején keresni kezdték az emlékoszlopokat, és elítélték azokat, akik megsemmisítették a beton fatörzseket. A gátörök – ugyanazok, akik 1952-ben is ott dolgoztak – pontosan tudták, hol ásták el annak idején a keresett műtárgyakat és mivel már nem kellett megtorlástól tartaniuk, előszedték és visszaállították eredeti helyükre a maradványokat. Az Erzsébet-ligeteket mindmáig a gátörök gondolják.” – olvasható az Észak-Dunántúli Vízügyi Igazgatóság honlapján, valamint a Kisalföld napilap hasábjain, de Kiszeli Lajos a Lébény könyve c. kötetében szintén említést tesz a falu határában álló, kettétört életet szimbolizáló csonka fatörzs-motívumot ábrázoló, kőből faragott emlékoszlopról.

A kisebb településeknek, községeknek csak kisebb volumenű alkotásra tellett erejükből, nem tudtak önálló teret, fasort szentelni Erzsébet királynénak. Általában a község központi helyére ültettek egy-egy fát, a már meglévő parkokat átnevezték, valamint a községháza, templom és iskola környezetét díszítették ily módon. Utóbbi helyválasztások esetén nagy hangsúlyt kapott a királyné kultuszának megerősítése, emlékének feltétlen életben tartása és továbbadása. Lehet, hogy ezek mindössze néhány fát jelentettek csak, de azok az adott településeken komoly faluképi szerephez jutottak. Máig meghatározó lehet adott esetben egy kivételes kialakítás. Ennek szép bizonyítéka az Aranykertnek nevezett tölgyfákból álló Erzsébet facsoport, amely a Győr melletti Vének község egyik büszkesége és a helyiek máig féltő gondnal ápolják az ősi fákat. (Érdekesség, hogy 2012-ben szintén egy még élő, zalaújlaki Erzsébet-fa matuzsálemet választottak meg az „Év fájának”).

Egy gondolat erejéig még a jelenlegi megyeszékhelynél maradvakövetkező megjegyzést olvashatjuk az Erzsébet királyné kultusza a 19-20. század fordulójának kertművészetében c. dolgozatban: *„A királynéhez kapcsolódó városi közterek alapvetően három kategóriába*

csoportosíthatók. Nagyon gyakori volt, hogy már meglévő tereket, ligeteket neveztek el a királynéről. Győrben éppen a királyné halálának évében készült el egy liget a veszprémi út mentén. Mivel valószínűleg nem akartak rögtön egy, a város jelentőségéhez mérhető parkot létrehozni, ez a liget kapta meg Erzsébet nevét. Az átnevezések sokszor az adott település központi tereit érintették (Zólyom, Pécs). Több esetben viszont inkább turisztikailag fontos helyszíneken valósult meg átnevezés, Losoncon a városi fürdőbe vezető sétányt és a városligetet is Erzsébetről keresztelték el.

A következő csoportot szintén meglévő városi parkok jelentik, ám ezekben véghezvittek valamilyen átalakítást, nem pusztán névváltoztatásról volt szó. Az átalakítás mértéke is széles skálán mozgott, Szegeden például a Népkertet nevezték át Erzsébet-ligetté, amit mindössze egy emlékoszlop elhelyezésével tödoltak meg. Sopronban viszont a Neuhoftól keletre, ami önmagában 9 holdat tett ki, további területet csatoltak és parkosítottak. Székesfehérváron a Halesz nevű erdőt nevezték át, és ide egy fűzfából álló köröndöt ültettek be. Szászsebesen a város az Obere Erlent közparkot teljesen átalakította 3500 fenyőfa elültetésével. Kifejezetten érdekes megoldásokkal is találkozhatunk, Újvidéken a sétányon lévő tóban alakítottak ki egy kis szigetet, amit a királynéről kereszteltek el.

A harmadik, és egyben legfontosabb csoportot az újonnan létrehozott parkok jelentik. Ezeket a parkokat 1899-ben sok esetben még úgy jeleníti meg az emlékalbum, mint aminek kialakítását még csak tervezik. Messze kimagaslik közülük a Földművelésügyi Minisztérium által létrehozott, Ráde Károly tervezte gödöllői park ... A városi parkok sorában szólni kell Szabadkáról, ahol több új telepítés is megvalósult. A vasútállomás környékén a MÁV alakított ki önálló Erzsébet ligetet, a palicsi fürdőhöz vezető úton pedig a földműves iskola tanulói hoztak létre sétányt, a fürdő parkja mellett pedig 1100 fenyőfát ültettek el. Szentesen a Széchenyi úttól északra eső területet parkosították – a Kurca patak túlsó partján található Széchenyi-kert folytatásaként, egy kerti telep helyén. Az Erzsébet tér ma is ezt a nevet viseli, a park közepén pedig egy első világháborús emlékmű található. Pápán szintén jelentős parkosítás ment végbe, itt hét holdon alakítottak ki Erzsébet-ligetet, 2500 fa és 37000 cserje elültetésével. Utóbbi adat erős túlzásnak tűnik, esetleg sajtóhiba. Nevét 1945-ig viselte, ettől kezdve Mészáros Károly ligetnek, majd Köztársaság ligetnek hívták.”

A történet azonban nem ért véget Darányi rendeletével, a felsőbb hatóságok gondoskodó magatartása a későbbiekben is nyomon követhető volt. E folyamatra utal Kossuth Ferenc kereskedelmi ügyi miniszter 1908. szeptember 6-án kelt 62588/I. számú rendelete, melyben felszólítja az összes törvényhatóságot az Erzsébet királyné emlékére létesített fák és ligetek megfelelő gondozására, az ültetvények pótlására, továbbá az állapotok felmérésére, illetve jelentéstételre kötelezte az alispánokat.

Erzsébet halála után természetesen nem csak fák és ligetek ültetésével emlékeztek meg róla elődeink Moson vármegyében. Kronológiai sorrendben haladva nem tévedünk talán túl nagyot, ha azt mondjuk, hogy halálhíreről hivatalosan egy, még a merénylet napján (!) elküldött sürgönyből értesülhetett Magyaróvár közönsége. Az 1898. szeptember 10-én 22:15-re datált sürgöny a M. Kir. Gazdasági Akadémia egyik hallgatói egylete, a Kazinczy Kör számára érkezett, amelyet tanszünet okán kiskéri Vörös Sándor igazgató vett át, aki

Földművelésügyi magyar királyi
Minister.

9114/eln.

szám.

A m. kir. gazdasági akadémia, az állatorvosi akadémia igazgató-
ságnak, valamennyi gazdasági tanintézetnek, valamennyi földmü-
ves iskolának, valamennyi gazdasági vándorszaktandér és vándorto-
nitónak, továbbá a mezőgazdasági kísérletügyi központi bizottság-
nak, a rovar- és állomány-állományoknak, az országos kémiai intézetnek, az
állami vetőmagvizsgáló állomásoknak, a földtani intézetnek, a mező-
gazdasági múzeumnak, a meteorológiai intézetnek, és valamennyi
kísérleti állomásnak.

Azon mély fájdalomnak és gyásznak külsőképp is kife-
jezése végett, mely Erzsébet királyné Ő Felségének megdöbben-
tő elhunytával az egész magyar nemzetet érte, utasítom a Csí-
met, hogy folyó évi szeptember hó 17-től kezdve hat hónapig
hivatalos levelezéseiknél fekete pecsétviaszkot, illetve fe-
kete papirpecsétet /vignettet:/ használjon.

Erről a Csímet kihelyezése végett értesítem.

Kelt Budapesten, 1898 évi szeptember hó 14-én.

A minister megbízásából:

M. Malcomes

FÖLDMŰVELÉSÜGYI MAGYAR KIRÁLYI
MINISTER.

9953/eln. szám.

KÖRRENDELET.

Megdicsőült Erzsébet királyné ő császári és királyi
Felsége emlékezetének az állami gazdasági szakoktatási intéz-
ményeknél évenkénti levendő megünneplése tárgyában.

Nemzetünk védő angyala, hazánk nagymasszonya dicső-
ült Erzsébet királyné emlékezetét törvényhozásunk már megörö-
kitette és ezen emléket ifjúságunk szívében is kegyeletos há-
lával maradandóvá kell tennünk. Ezért kívánom, hogy a tár-
csám vezetése alatt álló szakoktatási intézmények tantestülsé-
tei és ifjúsága - minden év november hó 12-én, mint megdicső-
ült királynénk névnapján, Bóla megemlékezzenek s ezért a kö-
vetkezőket rendelem:

Erzsébet napján reggel a tantestület és az intéz-
mény ifjúsága a tanteremben összegyűlnék, itt az igazgató -
vagy a testület más tagja, kegyeletteljes lelkes szavakkal hó-
dol - Erzsébet megdicsőült királynénk áldott emlékének és szá-
ró szavaiban az Isten áldását kéri a trónra, a nemzetre és a
hazára.

Kelt Budapesten, 1898 évi október hó 12-én.

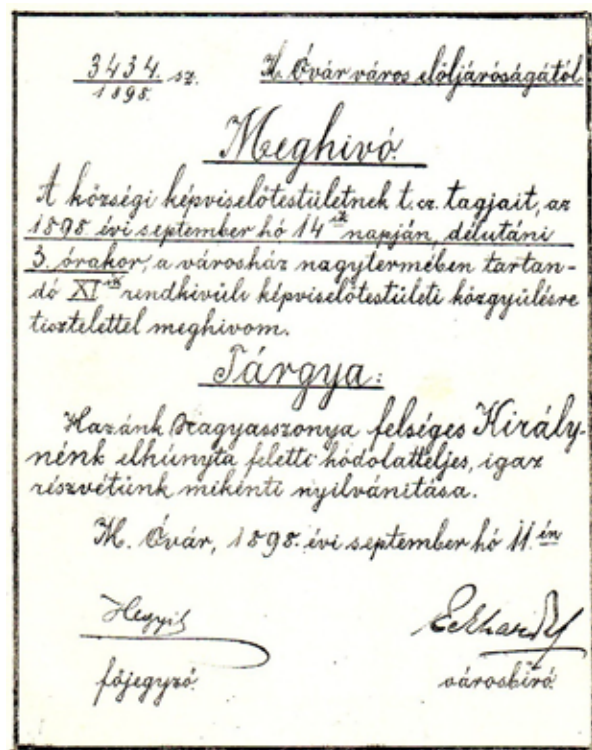

A földművelésügyi miniszter rendeletei

a gyászlobogót azonnal felvonatta az akadémia épületére. (A mosonmagyaróvári levéltár városi iktatójában szereplő első bejegyzés szeptember 11-i, a hivatalos értesítést 12-én kapták.)

Szemezgetve a mosonmagyaróvári levéltárakban fellelhető iratok közt, az említett sürgönyt aztán hamarosan követi a miniszter is, amelyben elrendeli, hogy Erzsébet királyné temetése napján előadás ne tartassék, és az akadémia vezetése később intézkedjenek a gyászünnepélyről. Ezt követően 1898. szeptember 14-én a miniszter utasítja az akadémiát, hogy szeptember 17-től kezdve hat hónapig hivatalos levelezéseiknél fekete pecsétviaszot, illetve fekete papírpecsétet használjon.

1898. szeptember 14-én 15 órakor Magyar-Óvár város előjárósága a városház nagytermében rendkívüli képviselőtestületi közgyűlést tartott. Itt részvét-nyilatkozatot fogalmaztak meg, majd határoztak egy gyászünnepség megtartásáról, valamint az itt elhangozandó emlékbeszéd megőrkítéséről, és a király felé egy felirat eljuttatásáról, illetve egy felállítandó Erzsébet-szobor költségeihez történő hozzájárulásról.

magyaróvári képviselőtestület meghívója

Emellett kimondták, hogy a következő péntek és szombat 11:30-kor fél órán keresztül, valamint szombat 16 órakor egy óra hosszát a város területén az összes harangok meghúzássanak.

Ezt a közgyűlést követte 1898. szeptember 16-án a vármegye által szervezett gyászünnepély, amelynek forgatókönyve a következő volt:

I. 8 órától kezdve úgy Magyaróvár, mint Moson városokban a gyászfátyollal bevont összes utcái és nyilvános helyeken lévő lámpákat egész nap égve tartották.

II. Az üzletek délután 1 óráig a két városban zárva tartottak. (Az óvári jegyzőkönyv még szigorúbb volt, a boltok egész nap zárva tartottak, és november 25-ig zenélési és táncvigalmi tilalom volt érvényben.)

III. 8:30-kor gyülekeztek a törvényhatósági bizottság tagjai, a vármegyei tisztikar, a meghívott állami és egyéb megyei hatóságok a vármegyeházán. Onnét 9:10-kor a főispán vezetésével átvonultak a római katolikus templomba gyász-istentiszteletre. A sorrend: legelől a magyar-óvári járás főszolgabírója, a vármegye heroldja, oldalán két megyei apróddal, majd három huszár a vármegye zászlójával, kivont kardokkal. Ezt követően a megyei huszárok, közvetlen a főispán előtt viszi egy huszár az ország zászlaját, mellette két vármegyei tisztviselő díszben, kivont kardokkal, majd a vármegye főispánja, őt követte sorban az alispán és a főjegyző, illetve a vármegyei tiszti kar hármásával, valamint az állami és egyéb megyei hatóságok és a törvényhatósági bizottság tagjai. A menet végén vonult Magyaróvár és Moson városok, valamint a megyei községek előjáróságai.

IV. 10:30-kor tiszti értekezlet a vármegyeház nagytermében.

V. 11 órakor ünnepélyes vármegyei közgyűlést tartottak a vármegye főispánjának (Gróf Pálffy-Daun Vilmos) elnöklése alatt.

Erzsébet királyné elhunytá alkalmából Mosonvármegye közönsége gyászának kifejezésére a vármegyeház nagytermében rendkívüli közgyűlést megtartásával is kifejezést óhajtott adni, melyre az állami és megyei hatóságokat, mint a törvényhatóság vendégeit várták. A Pogány József alispán által jegyzett irat tartalmazza a jelenlévők névsorát (érdekesség, hogy a közgyűlésre még karzati jegyeket is árusítottak a jegyzői hivatalban).

Az eseményen határoztak arról, hogy a

- a királyné emlékét jegyzőkönyvben megörökítik
- a gyászlobogók 30 napon át a nyilvános épületeken kitűzve maradjanak
- a hivatalok 6 hónapig, a gyász egész időtartama alatt, hivatalos levelezésük során fekete pecsétet használjanak
- a vármegye hozzájárul az emelendő Erzsébet-szobor felállításához
- a temetésen háromtagú küldöttség (Bobleter Ignác, dr. Sötér Ágost és Óshegyi József) képviseli a vármegyét a főispán vezetésével és koszorút helyez el
- a királyhoz részvéte és hűsége jeléül feliratot intéz, amelyet gróf Dezasse János aljegyző egy hajdúval és egy koszorú kíséretében Bécsbe viszi és az ottani várkapitányságnál átadja.

Ezzel párhuzamosan, 1898. szeptember 17-én, szombaton 15 órakor az Akadémián is rendkívüli ülést tartott a Tanári szék Erzsébet királyné halála miatt, amelyen a következő pontokat fogadták el:

1. Az Akadémia főépületén a gyászlobogó egy hónapig maradjon kint.
2. Hivatalos levelezéseken 6 hónapig fekete pecsétet használjanak.
3. Az Akadémia tanári és tisztí alkalmazottjai egy hónapig gyászfátyolt hordjanak a kalapon.
4. Az Akadémia tanári testülete a királyné felállítandó szobrához 100 Ft. összeggel járuljon hozzá. (szeptember 16-án kaptak róla sürgönyt és gyűjtőíveket)
5. A szünet utáni új tanévben Erzsébet napján, november 19-én a boldogult királyné emlékére gyászünnepet tartson.

Az Akadémia 1898. november 19-én tartotta gyászünnepélyét, amelyen kiskéri Vörös Sándor királyi tanácsos, az Akadémia igazgatója elmondta Erzsébet királyné emlékezetére c. beszédét (megjelent A Magyar-Óvári Magyar Királyi Gazdasági Akadémia Értesítője az 1898/99-ik tanévről c. kötetben, szerk.: K. Vörös Sándor, Magyar-Óvár, 1899, Czéh Sándor-féle könyvnyomda)

1898. október 12-én a miniszter elrendelte, hogy minden év november 19-én Erzsébet királyné emlékezetére ünnepélyt tartson az Akadémia (szeptember 17-én erről már intézkedtek)

1898. november 19-én 9:30-kor az Akadémia tanári és tisztviselő kara a helyi plébániatemplomban gyász istentiszteleten vett részt és elmaradtak az előadások.

1898. november 19-én 11 órakor emlékünnepet tartott az Akadémia, amelyen az igazgató köszöntötte az egybegyűlteket, felolvasták a tanár testület szeptember 17-én készült jegyzőkönyvét, majd az igazgató elmondta emlékbeszédét. Az előadások elmaradtak.

A magyaróvári iktató 1899. január 17-i bejegyzésben olvasható, hogy az Erzsébet emlékére állítandó templom munkálataira gyűjtés folyt.

1899. július 28-án történt bejegyzés szerint elrendelte a község elöljárósága az iskola részéről történt faültetések ellenőrzését.

A Mosonvármegye aktuális száma szerint 1899. november 19-én 15 órakor a mosoni fiú és leányiskola tantestülete a Fehér lóhoz címzett vendéglő nagytermében Erzsébet gyászünnepélyt rendezett. A beszédet Garami Béla igazgató mondta. Az ünnepség után az „Erzsébet jótékony egyesület” a szegény gyermekeket látta el ruházattal. A tanulók gyászdalt énekeltek, amely során Holzinger Fanni, Csóka Etelka és Manninger József szavaltak.

1899. december 20-án végül az óvári elöljáróság bemutatja az elkészült „Erzsébet királyné emlékfái” c. kötetet.

1899. december 24-én a Mosonvármegye közölte a néhai Erzsébet királyné Ő Felségének, az ország székes fővárosában emelendő emlékszoborával kapcsolatban végzett adakozás helyi „eredményességét”. A listán szerepel a korabeli város színe-java.

Mosonvármegye főispánjától.

230.

főisp.

M e g h í v ó .

E r z s é b, e t királyné Ő Felsége lelki
údvéért a kormányzatom alatt álló vármegye folyó
hó 16.án délelőtt 9.órákor Magyar-Óváron, a róm.
kath.plebánia templomban gyász isteni tisztele-
tet fog tartani, melyre a t.törvényhatósági bi-
zottság tagjait és úgy a megyét, mint az állami
t.hatóságokat valamint a községi előljáróság-
okat tisztelettel meghívom és felkérem, hogy fo-
lyó szeptember hó 16.án délelőtt 1/2 9 órákor a
vármegyeszékházán megjelenni és vezetésem alatt a
templomba testületileg felvonulni sziveskedje-
nek.-

Magyar-Óváron, 1898. évi szeptember hó 14.én.-

Gróf Pálffy s.k.
főispán.

Mosonvármegye meghívója

Mosonvármegye alispánjától.

1892./alisp.

M e g h t v ő .

É r z e s t k irályné Ő Felsőge elhunytá
alkalmából Mosonvármegye közönsége gyászának folyó
hó 16.án délelőtt 11.órakor Magyar-Óvőron a vármegye-
ház nagytermében rendkívüli közgyűlés megtartásával
és kifejezést óhajt adni, mely rendkívüli közgyűlésre
az állami és megyei hatóságokat, mint a törvényhatóság
vendégeit tisztelettel meghívom.-

Magyar-Óvő. 1892. évi szeptember hó 14.én.-

Pogány József s.k.

alispán.

Mosonvörmege alispánjától.-

7681./alisp.

Mosonvörmege közönségének folyó évi szeptember
hó 16.án

nóhat E r z s é b e t királyné Ő Felsége
elhunyta alkalmából tartandó gyász ünnepélye:

I. Szeptember 16.án reggel 8 órától kezdve ugy
Magyar-Óvár, mint Moson városokban a gyászfátyollal
bevont Eszszes utczaí és nyilvános helyeken levő
lámpák egész nap égve tartandók.

II. Az üzletek szeptember hó 16.án délután 1. órá-
ig Magyar-Óváron és Mosonban zárva tartandók.

III. 1/2 - 9 órakor gyűlekeznek a törvényhatósági
bizottság tagjai, a vármegyei tiszttakar, a meghívott
állami és egyéb megyei hatóságok a vármegyeházán s
onnet főispán ur Ő máltsága vezetése mellett a róm.
kath. templomba vonulnak gyász isteni tiszteltetre.

9 óra előtt 10 perczczel indul a menet a követ-
kező sorrendben:

legelől a magyar-óvári járás főszolgabírája, a
vármegye heroldája, oldalt két megyei apróddal,

három huszár a vármegye zászlójával, oldalt, ki-
vont kardokkal,

a megyei huszárrok,

követlen a főispán előtt viszi, egy huszár az or-
szág zászlaját, mellette két vármegyei tisztviselő
diszben, kivont kardokkal,

a vármegye főispánja,

a vármegye alispánja és főjegyzője,

a vármegyei tiszttakar hármassal,

a meghívott állami és egyéb megyei hatóságok,

a törvényhatósági bizottság tagjai.

Magyar-Óvár, Moson városok és a községek előljáróságai,

viszszajövetel ugyanazon sorrendben.

IV. 1/2 11 órákor biztosi értekezlet a vármegyeház nagy termében

V. 11 órákor ünnepélyes vármegyeyi közgyűlés a vármegyey főispánjának elnöklése és a meghívott hatóságok, mint vendégek részvétele mellett.

Ezen közgyűlésre karzati jegyek folyó hó 16. án déli előtt 1/2 9 óráig a vármegyey jegyzői hivatalba kaphatók.

A t. résztvevőket és a közönséget kérem, ^{személyükkel} fűkete ruhában megjelenni.-

Magyar-Óvár, 1898. évi szeptember hó 15. én.-

Pogány József s. k.
altapán.

ERZSÉBET KIRÁLYNÉ

EMLÉKEZETE.

A megdicsőült királyné emlékére 1898. évi november hó
19-én tartott gyászünnepe

előadta

K. VÖRÖS SÁNDOR

kir. tanácsos, akadémiai igazgató.

A császári pár látogatása Ókígyóson

Nem részletezve a Németországból származó Wenck/Wenkheim család leszármazását, csak az 1800-as évek közepétől kísérjük figyelemmel a családfa egyes tagjainak közéleti szereplését.

Gróf Wenkheim József Antal 1780-ban született, 1803-tól Kígyós, Békés, Aradszentmárton és Székudvar ura. Harmadik házasságából született gróf Wenkheim Kiszтина (1849-1924), aki 1857-ben fogadta 8 évesen Ferenc József császárt és Erzsébet császárnét. Férjhez ment 1872-ben gróf Wenkheim Frigyeshez (1842-1912), az első unokatestvérének fiához.

Frigyes gróf építtette a mai szabadkígyósi kastélyt (1874-1879), Budapesten a Szabó Ervin könyvtár épületét.

Gróf Wenkheim József Antal korát meghaladó módra gazdálkodott. Kígyóson szélmalma, Békésen nyolc hőveljáró malma volt, Székudvaron vizimalmot üzemeltetett. Az 1809-es nemesi felkelés idején jelentős összeggel segítette az udvart, amiért 1811-ben királyi kamarassággal jutalmazta a király. Több jel mutat arra, hogy Jókai Egy magyar nábob regényének alapja a gróf szejlye és története lehetett.

A család szemtanúja volt az 1849. augusztus 19-22-i tireti fegyverletételnek. A gyulai Wenkheim kastélyban voltak elszállásolva - többek között - Damjanich János, Kiss Ernő, Nagy Sándor és a tiszti kar többi tagja.

Gróf Weinheim Frigyes a 30000 holdas birtokát 40000 holdasés a 20000 holdas lébényszentmiklósi uradalomnak megszerzésével 100000 holdra egészítette ki.

Az 1848/49-es szabadságharc tragikus eseményeitől 8 év telt el. Híre szállt annak, hogy az uralkodó pár 1857 tavaszán országjáró körútra indul. Eredeti terv szerint május 14-én lett volna az érkezés Gyulára, majd Kígyósra, de Gizella gyermekük betegsége miatt az utazás végül is május 25-re esett.

A kastély előtt a császárt és a császárnét a 8 éves Krisztina fogata, gyámjai és a tiszti kar jelenlétébe délután 4 órakor.

A szabadkígyósi új kastély 2006-ban

Az alkalomra díszkaput állítottak, amelyen az uralkodó pár üdvözlése volt felírva. A diadalkaput 1949/50 telén a gépállomás igazgatójának utasítására ledöntötték. Az eredeti vörösmárvány tábla darabjai a kastély kápolnájában található. A véset szövege a kapu nyugati oldalán: Ferenc József császárnejével hű népe éljene közt itt haladott el május hó 25-ik 1857-ik évben.

A diadalkapu keleti oldalán "Éljen a haza" felirat olvasható.

A márványtábla darabjai

A fotókat a városvédők Békéscsabán rendezett országos találkozója alkalmából készültek 2006-ban.

Gróf Wenkheim Krisztina végakarata szerint a légény-szentmiklósi uradalomból a zsejkei gazdaságot fia, gróf Wenkheim Pál örökölte. Továbbá "3. Győr és Moson vármegyében fekvő birtokám egy részét, élő és holt leltári felszerelését - a zsejkei gazdaság felszerelésének kivételével - míg 1918. évben fiamra, gróf Wenkheim Pálra ruháztam át" (Végrendelet 1924. június 2-án).

Pótvégrendelet (1927. július hó 3-án) : "Rendelem annálfogva, hogy Dunaszentpál, Ásvány, Ráró és Lipót községekben fekvő összes ingatlanaimat tulajdonjoggal fiam, gróf Wenkheim József örökölje, kivétel a Csehszlovákiához csatolt dunai szigeteknek, melyeket fiam, gróf Wenkheim Pál örökli tulajdonjoggal."

Szólni kell Stiassy Ödönről (1885-1943), aki a Magyaróvári Mezőgazdasági Akadémián

végzett 1906-ban, az újkígyósi József major intézője, majd haláláig jószágfelügyelő volt. Még egy érdekes adalék: gróf Wenkheim György (1917-1993) és gróf Széchenyi Mária 1941. augusztus 19-én kötöttek házasságot, az eskető neve: báró Apor Vilmos győri egyházmegyei püspök.

Említést kell tennünk Wenkheim Béláról (1811-1879), aki 19 éves korában az 1830. évi pozsonyi országgyűlésen az ifúság egyik vezéralakja. 1840-től Deák Ferencsel együtt tevékenykedik. 1848-ban István nádor főudvarmestere. A kiegyezés után belügyminiszter I(1867-1869), majd hosszabb időn át (1871-1879) a király személye körüli miniszterként tevékenykedik. Közben, 1875-ben, majd egy évig mint miniszterelnök játszott fontos szerepet.

A császári pár országlátogatása Ókígyóson befejeződött a mindössze 2 éves Zsófia közben bekövetkezett halála miatt.

A lébeny-szentmiklósi birtokon, melyent Súnai bárótól (Jókai: Az aranyember) vásárolt a Wenkheim házaspár, cukorgyárat üzemeltettek a hansági főcsatornán tőzegekből nyer energiával, illetve 1900-ban Mecséren megépítették a mára kívül-belül megszépült, román stílusú templomot.

Díszkapu

"Kedves Magyarjaim!"

A királyné először tíz évvel a kiegyezés előtt, 1857-ben járt hazánkban, a császár kíséretében. Feladata az volt, hogy szépségével, kellemes megjelenésével enyhítsen az ellenségeskedésen, ami a bécsi udvar és a szabadságharc leverése miatt kesergő Magyarországon fennállt.

A szabadságharcot gyászolóknak a császári látogatásra adható választ - az üdvözlő színházi darab helyett - Arany János öröközte meg a Walesi bárdok című költeményében:

"Elhullt csatában a derék-
No halld, meg Eduárd:
Neved ki diccsel ejtené,
Nem él oly walesi bárd.

Emléke sir a lanton még-
No halld meg, Eduárd:
Átok fejedre minden dal,
Melyet zeng walesi bárd."

És az üdvözlés: Arany János Köszöntő

Sisi megszerette a magyarokat. Alig tartózkodott Bécsben, inkább utazott a barátnőjévé vált felolvasó nővel, Ferenczy Idával, később Festetics Mária grófnővel, Sztáray Irma udvarhölgygel. A lelkes Ida hű magyar maradt a császári szolgálatban is. Deák Ferenc és Andrássy Gyula neki köszönhetik, hogy kapcsolatba léphettek a királynéval. Sisi különben Andrássy-t, a "szép akasztott embert" (1849-ben távollétében halálra ítélték) kedvelte. A császárné egyre sűrűbben járt a gödöllői kastélyba.

Erzsébet királyné és kedvenc udvarhölgye, az Ifjú Festetics Mária

Festetics Kastély

Másodszor a magyarokkal való kiegyezés érdekében lépett fel a császárral szemben, ha nem is olyan ultimátumszerűen, mint először gyermeke nevelése miatt, de szívósan, kitartóan, minden diplomáciai, sőt női eszközt is latba vetve. Életében ez volt az egyetlen alkalom, amikor bele akart szólni a politika irányításába. Ám ez most nem csupán magyarszeretete miatt történt. A kitűnő politikai érzékkel rendelkező Erzsébet a poroszokkal szembeni katasztrofális vereség után, 1866-ban, nem látott más megoldást, meg akarta őrizni a birodalmat a fia számára.

... és hogy volt ebben szerepe gróf Andrássy Gyulának? Vagy Deák Ferencnek? 1871. november 9-én Ferenc József gróf Andrássy Gyulát nevezte ki közös külügyminiszternek.

Említést érdemel a királyné kiemelt magyarjai között Festetics Mária grófnő (1839-1923), Festetics Sándor gróf, söjtöri földbirtokos leánya. Az egész falu kétségtelenül és szó szerint is nagyasszonya. Karrierje, amely személyét Erzsébet királynéhez kapcsolja, már életében a dicsőséggel övezte. Az 1870-es években lett Erzsébet királyné egyik magyar udvarhölgye (egyébként Andrássy Gyula és Deák Ferenc ajánlására). Míg a királyné élt, csak a kilenches évenkénti szabadsága idején vendégeskedett Söjtörön. Az idén a Deák ünnepség alkalmával a falu központi terét a grófnőről nevezték el, és a Deák-ház egyik termében emlékére személyes tárgyait helyezték el.

Erzsébet királyné és Gödöllő

Ferenc József 1857. szeptember 5-én tekintette meg a Mayerhoffer András által tervezett, Gróf Grassalkovich Antal tulajdonát képező kastélyt. A császárné 1866. júliusában - a porosz-osztrák háború sebesültjeinek meglátogatása okán - Pestre érkezett. A pályaudvaron Andrássy és Deák is várta. Érkezésekor Erzsébet így válaszolt az üdvözlésekre: "Örül a szívem, hogy ismét itt lehetek kedves Magyar hazánk szeretett földjén." Az egyik kirándulása Gödöllőre vezetett, ahol a kastély kórházzá alakított lovardájában elhelyezett sebesülteket kereste fel. De a kíváncsiság is vezérelte: megismerni a szép gödöllői kastélyt.

Ez időben már javában tartott a kiegyezési tárgyalások előkészítése. 1867. február 18-án a császár Andrássy Gyulát kinevezte miniszterelnöknek. A koronázást június 8-ra tűzték ki.

Közben Lónyai Menyhért magyar királyi pénzügyminiszter a gödöllői uradalmat "Öcsászári királyi felsége legmagasabb fejedelmi rendelkezésére megvette és az elidegeníthetetlen magyar királyi koronajavak állományában iktatta." Március 31-én Ferenc József, Andrássy Gyula miniszterelnök, Gróf Wenckheim Béla belügyminiszter és mások kíséretében kereste fel a koronázási ajándéknak vásárolt gödöllői kastélyt.

Június 8-án a koronázási ünnepség, a szertartás résztvevői "a budai plébániatemplom elé vonultak, ahol a lépcsőzetnél a püspöki kar fogadta a királyt." A hercegprímás kente föl Ferenc József királyt a szentelt olajjal és a nádort helyettesítő miniszterelnökkel, Andrássy Gyulával együtt "helyezé fejére Szent István koronáját." A magyar történelemben először és utoljára koronázták a királlyal egy napon a királynét.

“Sohasem láttam őt ilyen szépnek. Mint valami égi látvány jelent meg a barbár pompa közepette”. (Liszt Ferenc levele lányának Erzsébet koronázásáról).

1868. április 22-én Erzsébet királyné Budán, a királyi palotában szülte meg negyedik gyermekét, aki a Mária Matild Amália Valéria főhercegnő nevet kapta. Szeptember 21-én Erzsébet királyné Gödöllőre költözött és Szadáról szerződtek szoptatós dajkát.

Ebben az évben rendeztek Gödöllőn először “fáklyás zenét” november 19-én, Erzsébet-napon. Decemberben magyar udvarhölgyei kíséretében, férje oldalán részt vett a királyné az országgyűlés ülészakán, ahol többek között Jókai Mór is jelen volt.

1869-ben rövid zágrábi utazást követően Erzsébet ismét visszatért Gödöllőre, és nekilátott, hogy megteremtse saját lovas birodalmát. Ebben az évben Erzsébet több, mint százharminc napot töltött Budán és Gödöllőn. A következő évek nagyobb részét is Gödöllőn töltötte, így 1876. januárjában, mikor értesült Deák haláláról.

Hosszú utazások a családi tragédiák miatt, betegség- mindezekkel együtt Erzsébet királyné összesen több, mint 6 évet töltött Gödöllőn. Így nem véletlen, hogy tragikus halála után egy esztendővel emlékparkot létesítettek Gödöllőn, Darányi Ignác felhívásának is eleget téve. Majd 1901. május 19-én Ferenc József jelenlétében avatták fel a királyné 2,5 méter magas, bronzból öntött szobrát, Róna József alkotását.

Amikor Gödöllő a koronauradalom része lett, meg kellett teremteni a vasúti összeköttetést Bécs és Gödöllő között. A Nyugati és Keleti pályaudvar között külön sínpárt építettek, Gödöllőn pedig 1874-re elkészült a királyi váró - így átszállás nélkül érkezhettek Ferenc József és Erzsébet Bécsből egyenesen Gödöllőre.

A karcsú derék titka

Sokan találgatták, vajon mi lehetett a titka, hogy Erzsébet császárné élete végéig megőrizte karcsúságát. Testsúlya kisebb ingadozásokról eltekintve 50 kg körül volt, 172 cm testmagasság és 50 cm derékbőség mellett. Csípőszélessége állítólag nem volt több 62-65 cm-nél, ami már-már valószínűtlen. Egy bizonyos, a császárné szigorúan ügyelt testsúlyára. Időnként koplalókúrárt is tartott, olyannyira hogy testén az ödéma tünetei mutatkoztak.

Öfelsége karcsúsító fehéreneműi

Unokahúga írta le: “A császárné kedvelte a bőréhez simuló kisingeket, kisanadrágjai nyáron selyemből, télen a legfinomabb bőrből készültek. Színes selyem fűzőit Párizsban készítette. Elöl nem volt kikapcsoló részük, Erzsébet jobban szerette, ha befűzték. Alsósoknyát soha nem viselt, nyáron kora reggeli sétáihoz a cipőt csupasz lábára húzta fel, a ruhát pedig közvetlenül a mezítelen testére öltötte.”

“Sisi császárné” levendulaesszencia

Tegyünk levendulavirágot több rétegben egy hasas üvegbe. Öntsük le alkohollal, zárjuk le légmentesen, és hagyjuk a keveréket 3-4 hétig egy sötét helyiségben erjedni. Ezután szűrjük át sűrű szőrszítán, a visszamaradt növényi rostot jól nyomjuk ki, és a folyadékot keverjük össze desztillált vízzel.

40 gr szárított levendulavirág
130 ml alkohol (50 %)
200 ml desztillált víz

Levendula-virág kivonat volt Sisi toalettvizének az alapanyaga is. A császárnét mindig körüllegte a levendula-illat. Ha bálba ment, ruhájának dekoltázsába egy levendulaesszenciával átitatott kendőcskét helyezett.

...és a csodálatos haj

30 éven keresztül Erzsébetet tartották a világ legszebb asszonyának. Ez azonban igen fárasztó kötelezettséget jelentett, hiszen mindig a hírének megfelelően kellett megjelennie. Világhírű volt, hogy fodrásznője órákon keresztül fésülte. Derekat 50-53 cm-re befűzni szintén időigényes munka volt.

Erzsébet királyné Deák Ferenc ravatalánál

A Győri Közlöny 1876. január 3-i számában írja:

“Egy egész nemzet áll magyászban - gyászt ölt a fájdalom Magyarország büszkeségének, a haza atyjának halála fölött ... A megdicsőültről megemlékezik a legmagasabb királyné s koszorúval ékíti ő is a halott koporsóját: “Erzsébet királyné Deák Ferencnek.”

Magyarország dicssugaras királynéja koszorút tett nemzet halottja koporsójára.

A nemzettel gyászt ölt a királyasszony, nem csak örömeiben, részt vesz a nemzet bánatában is, könnyeket hullat s zokog a zokogó nemzettel.

Erzsébet királyné Deák Ferenc ravatalánál

Királyasszony könnye
Hull a koporsóra:
Van-e ennél drágább
Kegyelet adója?

Nincsen! A nemzet eddig is imádásszerű hódolattal volt királynéja iránt. Oh hanem most azok a könnyek védszentjévé avatták az országnak”

Erzsébet királynét óhaja ellenére nem engedték a haldoklóhoz, úgyhogy január 31-én már csak a halottól vehet búcsút a Magyar Tudományos Akadémia előcsarnokában elhelyezett ravatalnál.

Trefort Ágoston vallás- és közoktatás miniszter megbízta Zichy Mihályt, hogy egy reprezentatív festményen örökítse meg az eseményt. Deák Ferenc halálakor a magyar kolónia Párizsban is gyászmisét tartott, amelyen megjelent Zichy és Munkácsy is. Az akkor Párizsban élő Zichy nem volt jelen Deák temetésén, de hogy hiteles képet tudjon készíteni Budapestre, majd Schönbrunnba utazott. Találkozott a királynéval, hogy vázlatot készítsen róla és megtekintette az eseményen viselt gyászruháját. A temetkezési vállalat újra felépítette a ravatalt az eredeti helyszínen. A művész azt a pillanatot ragadta meg a festményen, amikor a királyné elhelyezi koszorúját a ravatalon.

1877. nyarán elkészült a "javított változat" (a Kossuthnak tulajdonított ciprus ágat törölni kellett), és a Nemzeti Múzeum u. n. Habsburg termében helyezték el a kiegyezés folytonosságának jelképeként. A képet egy ideig a Magyar Tudományos Akadémián helyezték el, majd évtizedekre eltűnt a nagyközönség elől, összetekerve a Nemzeti Galéria raktárában, méltatlanul elfeledve egészen 2012 elejéig: végre megkezdődött a restaurálás és előreláthatóan 2014 elején igazi méltó helyére, a Gödöllői kastély múzeumában kerül kiállításra.

A Deáktól őszinte gyásszal búcsúzó királynét Holló Barnabás mintázta márványba. Az Akadémia épületében ma is együtt láthatjuk őket a fehér márvány domborművön.

Szeged

Az 1897-es árvíz erősen megrongálta a Városháza épületét. Az átépített neobarokk épület 1883-ra készült el, és október 14-16 között itt fogadhatta a pusztulás megtekintésére ideérkezett I. Ferenc József császár a városi küldöttségeket. Szállását a "Sóhajok hídjával" összekötött bérházban rendezték be.

Erzsébet királyné szobrát carrarai márványból Ligeti Miklós készítette 1907-ben.

1888 - Trieszt - Miramare

Ez az esztendő szinte teljes egészében utazással telt. Még az előző évben Orsova-Herkulesfürdő-Kolozsvár-Nagyvárad érintésével érkezett vissza a császárvárosba. Ott meglepetés várta: elkészült a Hermes-villa.

Bécs külterületén egy vadaspark közepére építtette Ferenc József, hogy Erzsébetnek ne a Burgban, Schönbrunnban kelljen tartózkodnia, hanem egy saját maga által kialakított épületben. Azt remélte, talán ritkábban utazik el külföldre, vagy máshova Ausztriában. Itt minden Erzsébet kedvére szolgált. Az épület előtt Hermész - innen kapta nevét az épület - belül Heine és Akhilleusz szobra. Erzsébet Heine iránti lelkesedését mutatja, hogy a forradalmi és szabadságimádó költő düsseldorfi szobrának felállítására szép összeget küldött. Ezt Bismarck tiltakozása miatt vissza kellett vonnia! Azzal kárpótolta magát, hogy Korfun egy kis szentélyt építtetett Heine tiszteletére.

A termekben több festmény az akkor még fiatal Gustav Klimt alkotása.

1888-ban Budapest-London-München-Bécs-Badgastein-Miramare-Korfu.

Decemberben családi események kötötték le idejét. A Trieszt melletti Miramare kastélyban ünnepelték Ferenc József császár uralkodásának 40. évfordulóját. Az esztendőből hátralévő néhány hét Mária Valéria eljegyzésének előkészítésével és megtartásával telt el.

Végzetes séta a Genfi-tó partján

Nem részletezve Erzsébet királyné magányos utazásait, csak néhány epizód az 1870-es évek végéről, az 1880-as évekről.

Folytatva az írországi vadászatok, 1879-ben visszatért Bécsbe, esedékes volt az ezüstitakodalmom. Ez időben Ferenc József a szegedi árvíznél, az átszakadt Tisza partján jelentette ki: "Gondom lesz rá, hogy Szeged szebb legyen mint valaha."

Az ezüstitakodalmi ünnepségen Bécsben, Gróf Andrássy Gyula meghívására Liszt Ferenc jótékonyági koncertet adott az árvízkárosultak javára, ezen már megjelent a királyi pár. Néhány héttel később Bécs után a magyar fővárosban is megemlékeztek Ferenc József és Erzsébet királyné ezüstitakodalmáról.

Erzsébet 1882-ben elkíserte férjét Triesztbe, ahol a hatóságok merénylettől tartottak. Erzsébet akkor már 45 éves volt, még mindig szép, és tetszett is neki, milyen szépnek tartják mások. De ez a szépség már múltóban volt. Jelentkezett a reuma, abba kellett hagyni a nagy lovaglásokat és a vadászatokat.

Most már természetesnek számított, mindenki tudomásul vette, hogy Erzsébet távol van az udvartól, csak a legszükségesebb esetekben találkozik családi körben férjével.

1898 februárjában a francia Riviérán, majd Frankfurtban utókúrára vett részt.

Szeptember 9-én érkezett meg a királyné Genfben Sztáray Irmával gőzhajón, itt már várta a titkára, kocsira ültek és Pregnybe hajtottak, Julie Rothschild kastélyába. A kirándulás nagyszerűen sikerült, délután 5 óra felé visszakocsiztak Genfben. A Beau-Rivageban már várták "Hohenheimbs" grófnőt.

Másnap, szeptember 10-én Sztáray Irma 9 órakor jelentkezett Erzsébetnél. Már akkor elhatározták, hogy a 13 óra 40-es hajóval indulnak vissza. Még vásárolgatni mentek, majd egy rövid időre visszatértek a szállodába.

Most már sietni kellett, hogy gyorsan elérjék a hajót. Erzsébet megitta a szokott pohár tejet, a grófnő valami könnyűt ebédelt. A kíséretet már előre küldték vonaton Caux-ba. A hajóállomás néhány száz méterre volt a szállodától. Fél kettőkor léptek ki a szálloda kapuján. Hirtelen egy fiatalember rohant feléjük, fellökte Erzsébetet, aztán elszaladt. Járókelők segítették fel az "ismeretlen" hölgyet. Erzsébet arra gyanakodott, hogy a fiatalember az óráját akarta elvenni.

Minden esetre a hajóhoz siettek, amely menetrend szerint el is indult. Röviddel az indulás után Erzsébet elájult. Sztáray grófnő megoldotta a ruháját, a fűzőn kis lyukat vett észre, ahonnan vér szivárgott. A hajó azonnal visszafordult. A kikötőből visszavitték Erzsébetet a szállodába, a szinte azonnal megérkező két orvos azonban már csak a halál beálltát tudta megállapítani. A merénylet - ahogy később kiderült - egy jól kihegyezett reszelővel szúrta szíven áldozatát.

Szeptember 10-én este Sztáray grófné távirata alapján elindult a különvonat Bécsből, majd 15-én este érkezett vissza Bécsbe. A ravatalt a Burgban állították fel.

Szeptember 17-re volt kitűzve a temetés, amelyen ott volt a magyar miniszterelnök és egyéb méltóságok, de még Jókai is.

A gyászmenet a kapucínusok templomához érkezett, amelynek ajtaja a harmadik kopogtatásra nyílt ki, és a kopersót a Habsburgok ősi templomában helyezték el.

Ferenczy Ida és Mária Valéria főhercegnő sok emléktárgyat gyűjtött össze, melyekből 1908. január 15-én a budai várban az Erzsébet királyné Emlékmúzeumban kiállítás nyílt. A múzeum Ferenc József ajándéka volt a hitvese által annyira szeretett és nagyrabecsült magyar nemzet számára.

A kiállítás legérdekesebb darabja az a ruha volt, amelyet a császárné a merénylet napján viselt. A ruhán jól látható, hol hatolt át a háromszögletű tű az anyagon. Fekete kalap, zsebkendő és harisnya egészítik ki az együttest.

Egy héttel felesége halála után Ferenc József Erzsébet-rend és -érdemérem alapításáról határozott. Az első kitüntetést a császár Sztáray Irmának ajándékozta.

Bóly-mauzóleum

A Bóly-ban található Batthány-Montenuovo mauzóleumot Batthány Júlia építtette 1894-ben C. G. Kaiser osztrák építésszel. A falakba 24 sírhelyet építettek be, itt nyugszanak a család tagjai.

A mauzóleum udvarán áll az Erzsébet királyné tiszteletére állított emlékoszlop. A régebben Németboly község egyik büszkesége minden bizonnyal az Erzsébet királyné szálló lehetett.

Pöstyén

1902. augusztusában avatták fel Pöstyénben (akkor Nyitra megye), a népszerű fürdőhelyen Jankovich Gyula Erzsébet királynét ábrázoló márvány mellszobrát, melyet a park egy lugasszerű részén állítottak fel, a Ferenc-villa és a fürdőszálló között. A felvétel 2002-ben készült.

Felhasznált források:

- A. A.: Erzsébet királyné utolsó látogatása Budapesten. Vasárnapi Újság, 1900. 47. 20. 329. old.
- Enzsöl Imre: Moson megye a kiegyezés korában. In: Deák Ferenc emlékkönyv. Kiadja a Mosonmagyaróvári Városvédő Egyesület. Mosonmagyaróvár, 2003. 21-26. old.
- F. Dózsa Katalin: Iszonyú magyar honvágyam van: Erzsébet és a magyarok. Rubicon, 1999. 10. 9-10. 46-48. old.
- F. Dózsa Katalin: Megértő feleség és szenvedélyes anyja. Rubicon, 2007. 18. 2. különszám. 13-22. old.
- G. Praschl-Bichler – J. Cacheé: „fáradtan teszem le esténként a koronám...”. Gabo kiadó, 1998.
- Gróf Corti Egon Cäsar: Erzsébet. Révai kiadás. Budapest, 1935.
- Gyopár Ferenc: Mosonmagyaróvár XX. századi fejlődése, és az ehhez kapcsolódó utca, tér, lakótelep elnevezések. Kézirat. Mosonmagyaróvár, 1994.
- Hudák Katalin: Erzsébet királyné kultusza a 19-20. század fordulójának kertművészetében. Corvinus Egyetem, Tájépítészeti Kar. Tudományos Diákköri Konferencia, Budapest, 2012. december 18.
- Kiszeli Lajos: Lébény könyve. Kiadja: Lébény Nagyközség Önkormányzata, 2008.
- Mikszáth Kálmán: A királyné meghalt. Országos Hírlap, 1898. szeptember 11. 1. old.
- Mosonvármegye, 1899. I. évf. 3., 4. és 8. sz.
- Niederhauser Emil: Ferenc József és Erzsébet. Rubicon, 2007. 18. 2. különszám. 5-12. old.
- Niederhauser Emil: Merénylet Erzsébet királyné ellen, Helikon, Budapest, 1985.
- Ripka Ferenc: Erzsébet királyné Gödöllőn 1867-1897. Emlékkönyv a gödöllői Erzsébet szobor leleplezési ünnepére. Budapest, 1901.
- Erzsébet királyné emlékfái. Pallas, Budapest, 1899.
- A nemzetnek halottjával, 9. szám 1876. január 30-án, 10. szám 1876. február 3-án, 11. szám 1876. február 6-án, Deák Ferenc temetése
- Zichy Mihály élete és munkássága (1827-1906), Akadémia Kiadó Bp. 1964.
- Hankó József: Két évszázad a Werkheim családdal, Gyula 2000.
- Szabó Margit: ...Gödöllői lakos vagyok... Öfelsége Bt. 2002. Gödöllő
- Rubicon, történelmi magazin, 2007/2., Erzsébet, a magyarok királynéja
- Szász Zoltán: Kiegyezés után, Gondolat, 1978. Bp.
- Történelmi Arcképcsarnok, Bp. 1886. Kassák Kiadó, Bp. 1993.
- A magyar történelem titkai, Reader's Digest kiadó, Bp., 2007.
- G. Praschl “...fáradtan teszem le esténként koronám...” Erzsébet királyné magánélete, Bp. 1998.
- Kedves Idám! Leveleskönyv - válogatta: Tolnayné Kiss Mária, Akadémia kiadó, Bp. 1992.
- Erzsébet királyné Gödöllőn (1867-1897) Emlékkönyv, Bp. 1901. Írta Ripka Ferenc

- Czére Gyöngyvér - A koronás szépasszony (Erzsébet magyar királyné) Népszava kiadó vállalat Bp. 1989.
- Chris Stadlaender - Sisi császárné titkos szépségreceptjei, Magvető
- Mészöly Dezső: Sirály a Burgban, Balassi kiadó, Bp. 1995.
- Deák Ferenc emlékkönyv, 2003. Mosonmagyaróvár
- Arany János: Kapcsos könyv, Akadémia kiadó, Bp. 1977.
- Így élt Arany János, Móra Könyvkiadó, Bp. 1974.
- Niederhauser Emil: Merénylet Erzsébet királyné ellen, Helikon kiadó, 1985.
- Steve Nording: Erzsébet királyné magánélete, Anno kiadó, MMII
- Arany János összes költeményei, Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp. 1962.
- Wittenbach Hubert: Ferenc József szerelmei, Jutes MD
- Brigitte Hamann: Erzsébet királyné, Akadémia Kiadó, Bp. 1988.
- L. Cachée - G. Praschl - Bichler: Ferenc József magánélete, Gabo, Bp. 1998.
- H. Szabó Lajos: Erzsébet királyné tisztelete Pápán és környékén, 1898-1998., Pápa, 2003.
- Ferenc József magánélete, Anno Kiadó, Bp. 1999.
- Gróf Corti Egon Cäsar: Erzsébet, Révai Könyvkiadó, 1935.
- A sasfiók, Kossuth Könyvkiadó, 1987.
- Habsburg krónika, Helikon Kiadó, Békéscsaba, 1986.
- Marieluise Von Ingenheim: Sissy - egy császárné naplójából (1-6 kötet), Rakéta könyvkiadó, Bp. 1991.
- Történelmi utazás - Ausztria és Magyarország, Collegium Hungaricum, 2001.
- Sissi - Das leben der Kaiserin Elisabeth von Österreich, V. Stuttgart, 1990.
- Buza Péter: Söjtör, Száz magyar falu könyvesháza Kft., Bp. 2003.
- A haza bölcse, Deák Ferenc - Rubicon, Történelmi Folyóirat, bp. 2003/9-10.
- Photo Habsburg, Frigyes főherceg és családja, Corvina Bp. 1988.
- Erzsébet királyné emlékezete képeslapokban, Kossuth Kiadó, Bp. 2007.
- Erzsébet királyné fái, Pallas Rt. nyomdája, Bp. 1899.
-
-
- http://hu.wikipedia.org/wiki/Wittelsbach_Erzsébet_magyar_királyné
- <http://www.edukovizig.hu/node/1011>
- http://www.kisalfold.hu/gyori_hirek/erzsebet-ligetek_a_folyok_menten/2163492/
- <http://evfaja.okotars.hu/fa/2012/zalaujlak-erzsebet-kiralyne-emlekfaja>
- A szövegben a felsoroltakon kívül felhasználásra kerültek még a Nyugat-magyarországi Egyetem Mezőgazdaság- és Élelmiszertudományi Kar Levéltárának, valamint a Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Megye Győri Levéltára Mosonmagyaróvári Fióklevéltárának anyagai, amelyek rendelkezésre bocsátásáért és a levéltárak munkatársainak nélkülözhetetlen segítségéért ezúton is hálás köszönetet mondunk!

Tartalom

Előszó	3
Útravaló	5
Erzsébet királyné rövid életrajza	7
Erzsébet királyné emlékezete	17
A császári pár Ókígyóson	38
“Kedves Magyarjaim!”	41
Erzsébet királyné és Gödöllő.	43
A karcsú derék titka.	45
Öfelsége karcsúsító fehérneműi	45
“Sisi császárné” levendulaesszencia	45
...és a csodálatos haj	45
Erzsébet királyné Deák Ferenc ravatalánál	46
Szeged	47
1888 - Trieszt - Miramare	48
Végzetes séta a Genfi-tó partján.	49
Bóly-mauzóleum.	51
Pöstyén	52
Felhasznált források	53

Támogatóink

Mosonmagyaróvár Város Önkormányzata

Keszeiné Siklósi Zsuzsanna önkormányzati képviselő

Blendelux Kft. - Fotósarok

Preiner Éva - Monocopy Bt.

Nyugat-Magyarországi Egyetem Mezőgazdaság- és Élelmiszertudományi Kar levéltára

Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Megye Győri Levéltára
Mosonmagyaróvári Fióklevéltára